

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Галяс Ольга Володимирівна

**Підвищення рівня бюджетної безпеки України у контексті
національних інтересів / Raising of Ukraine's budget security in the
context of national interests**

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконала студентка групи ФЕБм-21
О.В. Галяс

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О.В. Баранецька

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«_____» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ	
1.1. Сутність та призначення бюджетної безпеки.....	6
1.2. Чинники та загрози бюджетної безпеки.....	10
1.3. Національні фінансово - економічні інтереси України.....	23
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ БЮДЖЕТОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ	
2.1. Аналітична характеристика складових бюджетної системи України.....	30
2.2. Динаміка та аналіз індикаторів бюджетної безпеки України.....	41
2.3. Оцінка рівня бюджетної безпеки України.....	52
Висновки до розділу 2.....	63
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	
3.1. Проблеми забезпечення бюджетної безпеки України	64
3.2. Окремі пропозиції щодо зміцнення бюджетної безпеки України.....	77
Висновки до розділу 3.....	82
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підвищення та забезпечення бюджетної безпеки України обумовлено тим, що бюджетна система як і сам бюджет є тією сферою суспільного життя, яка стосується інтересів кожного громадянина. Адже саме на бюджеті країни відображаються важливі соціальні, економічні та політичні проблеми життя суспільства. Бюджетна безпека є важливим фактором соціально-економічного розвитку держави та виступає певним індикатором ефективності бюджетної політики та організації бюджетного процесу в країні. Мета підвищення та забезпечення бюджетної безпеки держави повинна знаходитись серед основних завдань при реалізації соціально-економічних пріоритетів кожної країни, оскільки саме бюджетна безпека показує здатність держави за допомогою бюджету виконувати притаманні їй завдання та функції, одним з яких є задоволення потреб платників податків та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням суспільних та національних інтересів.

Через ланки бюджетної системи перерозподіляється певна частина національного доходу, тому кожна країна переймається питанням побудови ефективної бюджетної системи та забезпеченням високого рівня її безпеки.

Бюджетна безпека стала предметом дослідження багатьох вчених, зокрема А. Городецького, В. Соловйова, О. Савицької, Б. Кишакевича, А. Сухорукова, О. Барановського та ін. Вирішенню окремих аспектів забезпечення бюджетної безпеки держави приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні дослідники як Л. Алексеєнко, Т. Богдан, І. Зятковський, О. Кириленко, В. Федосова.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є обґрунтування потреби підвищення рівня бюджетної безпеки України з урахуванням

національних інтересів в умовах сьогодення. Відповідно до поставленої мети було визначено наступні **завдання**:

- з'ясувати сутність та призначення бюджетної безпеки;
- визначити чинники та загрози бюджетній безпеці країни;
- охарактеризувати національні фінансово-економічні інтереси України;
- охарактеризувати складові бюджетної системи України;
- проаналізувати індикатори бюджетної безпеки України;
- провести оцінку рівня бюджетної безпеки України;
- розглянути проблеми забезпечення бюджетної безпеки нашої країни;
- запропонувати шляхи щодо зміцнення бюджетної безпеки України.

Об'єктом дослідження являється бюджетна система держави.

Предметом дослідження виступають теоретичні та прикладні засади забезпечення бюджетної безпеки України у контексті національних інтересів.

Методи дослідження. При написанні магістерської роботи були використані загальнонаукові та специфічні методи дослідження, такі як: порівняння (при дослідженні теоретичних та практичних основ бюджетної безпеки), аналіз (при аналітичній характеристиці складових бюджетної системи України та індикаторів бюджетної безпеки), розрахунок (при визначенні індикаторів розрахунку бюджетної безпеки), вивчення та узагальнення відомостей.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропоновані напрями зміцнення бюджетної безпеки у контексті

національних інтересів держави можуть бути взяті до уваги та використані органами державної влади у їх діяльності.

Науковою новизною роботи є визначення проблем забезпечення бюджетної безпеки України та виокремлення пропозицій щодо її зміцнення.

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок. Вона містить 22 таблиці, 14 рисунків, а список використаних джерел налічує 81 позицію.

У першому розділі розглядається сутність та призначення бюджетної безпеки, наявні чинники та загрози, а також національні фінансово-економічні інтереси України.

Другий розділ складається з аналітичної характеристики складових бюджетної системи України, розглядається динаміка індикаторів, а також їх аналіз, оцінюється рівень бюджетної безпеки України.

В третьому розділі розглядаються проблеми забезпечення бюджетної безпеки України, а також запропоновані окремі пропозиції щодо зміцнення бюджетної безпеки України у контексті національних інтересів.

РОЗДІЛ 1

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

1.1. Сутність та призначення бюджетної безпеки

Бюджет є однією із найважливіших складових економічного суверенітету держави, оскільки: бюджет забезпечує накопичення коштів необхідних для проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави; він є невід'ємним атрибутом ринкових відносин, а також важливим інструментом реалізації державної політики; активно впливає на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси в суспільстві. Відтак, ми можемо сказати що, бюджет є одним із найважливіших показників фінансової незалежності, стійкості та стабільності країни, а сам характер бюджетної політики впливає на впровадження відповідної національної стратегії розвитку яка позитивно вплине на зміцнення фінансової безпеки нашої країни.

Під поняттям бюджетна безпека слід розуміти стан забезпечення платоспроможності країни з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. В цілому бюджетна безпека держави зумовлюється розміром бюджету, рівнем перерозподілу ВВП через бюджет, структурою доходів і видатків бюджету, розміром, характером та рівнем дефіциту бюджету, методами та масштабами бюджетного фінансування, процесом бюджетотворення, своєчасністю прийняття та характером виконання бюджету, рівнем бюджетної дисципліни. Разом з тим, бюджетна безпека держави у значній мірі залежить від рівня розвитку економічної та фінансової системи держави, характеру економічної, а також фінансової політики держави.

Бюджетна безпека являється передумовою виконання ефективної державної фінансово-економічної політики у контексті національних інтересів. Бюджет як фінансова база державного регулювання ринкової економіки повинен створювати передумови для економічного розвитку країни та забезпечувати регулювання економічних та соціальних процесів в інтересах суспільства, тому важливим є раціональне та чітке його виконання. Необхідною умовою сталого зростання економіки та реалізації національних інтересів є досягнення економічної рівноваги у фінансовій сфері держави. Рушійною силою розвитку України є бюджетна політика, яка передбачає подальшу стабілізацію державних фінансів, розбудову конкурентоспроможної економіки, забезпечення економічного зростання підвищення стандартів життя для підтримки збалансованого розвитку країни [20, с.126].

Відповідно до нормативного визначення, яке міститься в наказі «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277] бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.

В наш час питанням фінансової стійкості та безпеки бюджетної системи держави приділяється нелюбопитно уваги, аналізуючи сучасні наукові дослідження можна побачити що увага більше сконцентрована на аналізі фінансової стійкості місцевих бюджетів, що є теж важливо, оскільки при виявленні певних кількісних критеріїв та показників можна уде судити про фінансову стійкість держави.

В. Соловйов вважає бюджетну безпеку однією з чотирьох головних складових фінансової безпеки України, зазначаючи, що до неї, в першу чергу, відносяться безпека бюджетної та банківської систем, страхового та фондового ринку [72, с. 148.].

Аналогічно, О. Савицька вважає, що фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку. Система фінансової безпеки держави включає бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеки, безпеку страхового та фондового ринків [69, с. 14].

А. Городецький розширює значення бюджетної безпеки в структурі фінансової безпеки держави, коли зазначає, що основними структурними ланками фінансової безпеки для держави є: регіональний бюджет, бюджети регіонів, консолідований бюджет, фінансовий ринок, державний борг (зовнішній і внутрішній), платіжний баланс, фінанси корпорацій і фінанси домашніх господарств [18, с. 85].

С. Кіреєв зазначає, що «бюджетна безпека характеризується ступенем збалансованості бюджету, а відтак розміром його дефіциту або бездефіцитності. Рівень бюджетної безпеки обернено пропорційний рівню бюджетного дефіциту» [16, с. 499].

Бюджетна безпека як одна із складових фінансової безпеки визначається як стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів [24, с. 47].

Бюджетна безпека – це ключова складова частина фінансової та економічної безпеки, їх фундамент та матеріальна основа. Забезпечення бюджетної безпеки є винятковою прерогативою держави. Ніхто інший не в змозі вирішити цю задачу [15, с. 312-318].

Бюджетна безпека – рівень бюджетного потенціалу держави відносно виконання ним своїх функцій з врахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів і доцільності, законності і ефективності використання бюджетних засобів на всіх рівнях [10, с. 234].

Враховуючи таке розмаїття поглядів науковців на визначення поняття «бюджетна безпека», можна виокремити такі підходи до його трактування:

- як стан забезпечення платоспроможності держави;

- як фінансові умови, виражені у обсягах бюджетних ресурсів і принципах їх формування та розподілу;
- як державна політика, орієнтована на реалізацію національних економічних інтересів країни;
- як співвідношення параметрів формування бюджетних коштів та сумарних потреб одержувачів цих коштів;
- як рівень виконання державою своїх функцій з врахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевого бюджетів;
- як процес розробки, прийняття і контролю (моніторингу) виконання бюджету;
- як ступінь збалансування бюджету.

Зміст бюджетної безпеки проявляється у співвідношенні бюджетних ресурсів, параметрів їх формування та розподілу і сумарними потребами одержувачів таких ресурсів. За формою бюджетна безпека виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень. Об'єктом бюджетної безпеки є фінансові ресурси бюджетної системи (грошові кошти), кількісні та якісні характеристики їх розподілу між ланками бюджетної системи, суспільно-політичні, правові та фінансові аспекти бюджетного процесу, що є індикаторами та критеріями оцінки і забезпечення бюджетної безпеки. Предметом бюджетної безпеки є діяльність держави, спрямована на гарантування певного рівня бюджетної безпеки шляхом впливу на її об'єкт. Суб'єктами безпеки в бюджетній сфері є: органи законодавчої та виконавчої державної влади, органи місцевого самоврядування.

Бюджетна безпека являє собою можливість бюджетної системи забезпечити платоспроможність країни під час збалансування доходів та видатків, а також забезпечити ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, утримання органів державного управління, забезпечення національної оборони та безпеки. Категоріальний апарат бюджетної безпеки можемо розглянути в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Бюджетна безпека: категоріальний апарат

Категоріальний апарат бюджетної безпеки					
Концепція бюджетної безпеки	Фінансово-економічні та організаційно - правові фактори, що визначають стан бюджетної безпеки	Національні інтереси в бюджетній сфері	Внутрішні та зовнішні загрози бюджетній безпеці	Органи державної влади, що забезпечують бюджетну безпеку	Індикатори рівня бюджетної безпеки

Примітка: складено автором на основі [43]

1.2. Чинники та загрози бюджетної безпеки

На рівень бюджетної безпеки впливає ряд чинників та загроз.

До чинників формування бюджетної безпеки держави слід віднести:

- організаційно-правові: чинна правова база, рівень професіоналізму та ретельність розроблення бюджету, ступінь деталізації та прозорості бюджету при формуванні; надання пріоритетності певній бюджетній класифікації, ступінь досконалості системи бухгалтерського обліку виконання бюджету і кошторисів витрат бюджетних установ; своєчасність прийняття рішень щодо бюджетно-податкового регулювання; характер касового виконання бюджету; ступінь узгодження фінансово-економічних інтересів різних верств населення;
- фінансово-економічні: обсяг бюджету та ступінь його збалансованості; масштаби бюджетного фінансування; наявність чи відсутність бюджетних резервів; чисельність податкових пільг, що впливають на формування доходів бюджету; надання відтермінувань за платежами до державного та місцевого бюджетів.

Основні чинники, які впливають на бюджетну безпеку держави, поділяються на внутрішні та зовнішні (див. рис. 1.1.).

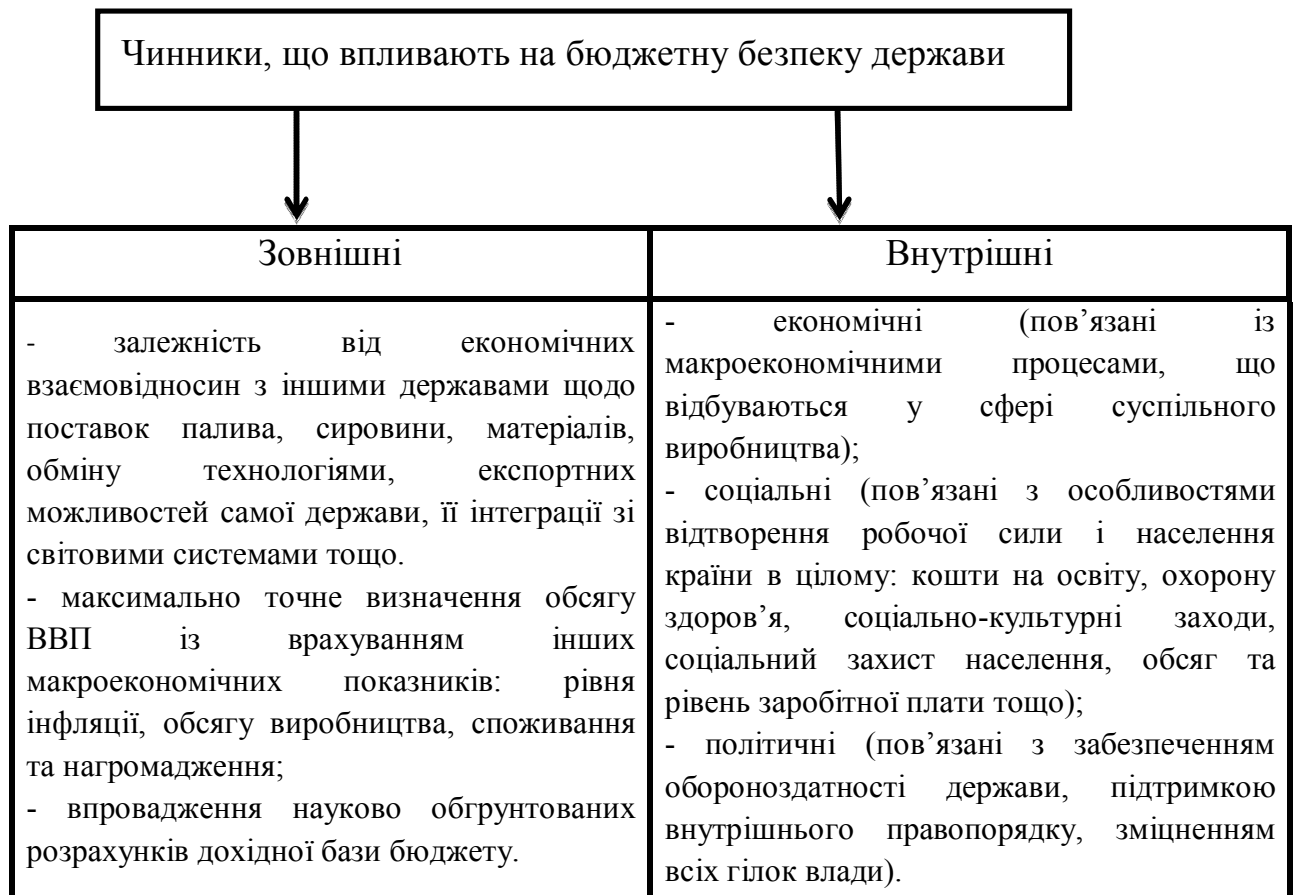

Рис. 1.1 Чинники, що впливають на бюджетну безпеку держави

Примітка: складено автором на основі [63]

Законодавчо-нормативною основою забезпечення бюджетної безпеки України, окрім Методики розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року № 1277, є:

- Бюджетний Кодекс України;
- Податковий Кодекс України;
- Закон України «Про Державний бюджет України»;
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР;
- інші закони, що регулюють бюджетні відносини в Україні;

- нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади;
- рішення про місцевий бюджет;
- рішення органів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Обмеженість фінансових ресурсів і неможливість забезпечити стабільний відтворювальний процес зумовлюють високу чутливість економіки України до впливу дестабілізаційних чинників – загроз бюджетній безпеці.

Загрози бюджетній безпеці держави, виражаючи потенційну можливість негативного впливу, набувають суб'єктивного характеру, адже здебільшого залежать від параметрів бюджетної політики та узгодження в її рамках різнорівневих суспільних інтересів. Загрози бюджетній безпеці визначаються змістом відтворювальних процесів суб'єктів бюджетних правовідносин, ступенем узгодженості їх інтересів, а, отже, функціональною детермінованістю бюджетної політики, засадами формування бюджету й еквівалентністю розподілу його коштів..

Джерела загроз бюджетної безпеки – це умови і фактори, які призводять до деформації бюджетної системи. Існує багато деструктивних обставин, які впливають на забезпечення бюджетної безпеки та ефективність бюджетної політики держави[7, с.27]. Всі фактори ризику можна згрупувати за певними класифікаційними ознаками (табл.1.2).

Таблиця 1.2

**Класифікація загроз
бюджетній безпеці за факторами ризику**

Ознака ризику	Види загроз
Характер виникнення	Об'єктивні; суб'єктивні.
Форма прояву	Явні; латентні(приховані).
Можливість прогнозування	Передбачувані; непередбачувані.

Продовження таблиці 1.2

Джерела виникнення	Політичні; економічні; правові; техногенні; екологічні; конкурентні; і ін..
Об'єкти посягань	Доходи бюджету; податковий потенціал; державна і приватна власність; економічні ресурси; та ін.
Ступінь ймовірності	Малоймовірні; середнього ступеня ймовірності; високоймовірні.
Величина втрат	Незначні; значні; катастрофічні.
Структура	Інваріантні; варіативні.

Примітка: складено автором на основі [44, с.35]

Передбачувані загрози є наслідком циклічного розвитку економіки, зміни кон'юнктури фінансового ринку тощо. Їх наслідки відомі з історичного досвіду або результатів економічної політики держави в попередніх періодах. Непередбачувані, в свою чергу, виникають миттєво і пов'язані з різкою зміною соціально-економічного становища держави, мінливості правового поля, непередбачуваними діями третіх осіб, форсмажорними обставинами. Об'єктивні загрози бюджетної безпеки пов'язують з конкретним станом фінансової кон'юнктури, науковими розробками і відкриттями, форсмажорними обставинами і т. д. тобто вони не залежать від прийнятих органами державної влади рішень. Суб'єктивні загрози породжені різними діями (зумисними, ненавмисними) органів державної влади і управління, фінансовими інституціями, іншими суб'єктами економічної діяльності тощо. Явні – це реально існуючі (видимі) загрози бюджетній безпеці держави, а латентні являють собою приховані загрози. Вони можуть з'являтися раптово, тому задля нейтралізації їх негативних наслідків потрібно приймати термінові заходи. За об'єктами посягань загрози бюджетної безпеки охоплюють такі важливі елементи як податковий потенціал, доходи державного бюджету, бюджетні асигнування, державна і приватна власність, економічні ресурси і ін. За джерелами виникнення вони поділяються на: політичні (породжені нестабільністю внутрішньополітичних обставин в

державі та зміною пріоритетних напрямків діяльності уряду), економічні (пов'язані із фінансовими можливостями та інтересами держави та інших економічних суб'єктів, а також певним порушенням грошових пропорцій та бюджетного балансу), правові (виникають внаслідок нестабільності нормативної бази, нормативних гарантій тощо), кримінальні (як результат неправомірних дій різних економічних суб'єктів (наприклад, ухилення суб'єктів господарювання від сплати податків), техногенні (виникають в результаті різного роду техногенних катастроф), екологічні (є наслідком незадовільного екологічного стану держави та залежності суспільного виробництва від природно – кліматичних умов), конкурентні і ін. За ступенем ймовірності загрози бюджетній безпеці можуть бути малоймовірними (виникають дуже рідко), середнього рівня ймовірності (виникають періодично, внаслідок циклічних коливань економіки), високоймовірними (виникають часто). За величиною втрат загрози бувають незначні (наслідком є незначні втрати держави), значні (наслідком є значні втрати фінансових ресурсів держави, проте вона спроможна виконувати основні функціональні повноваження) та катастрофічні (пов'язані із неспроможністю держави виконувати покладні на неї функції та зобов'язання). Інваріантні загрози породжені дією одного фактора, а варіативні – декількох.

Серед джерел загроз бюджетній безпеці України слід також вказати:

- бюджетну розбалансованість, що призводить до дефіциту;
- структурну недосконалість державних витрат;
- недоліки в системі обліку та касового виконання бюджету;
- недосконалість нормативно-правової бази в регулюванні бюджетного процесу;
- низький рівень податкової автономії місцевих бюджетів;

- високий рівень фінансової залежності місцевих бюджетів від трансфертів;
- високий рівень тінізації економіки;
- відсутність дієвої стратегії соціально-економічного розвитку держави;
- дії іноземних держав і міжнародних організацій, світові економічні кризи;
- неефективне використання зовнішніх запозичень і управління боргом;
- явища природного характеру та суспільно-психологічні фактори;
- значне податкове навантаження;
- ухилення від сплати податків;
- корупцію у фінансових органах.

Враховуючи різну природу виникнення, загрози бюджетній безпеці поділяють на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні загрози пов'язані зі:

- структурною зміною кон'юнктури світових цін та умов зовнішньої торгівлі в контексті глобалізаційних процесів;
- зміною в бюджетному, податковому та митному законодавстві на державному рівні;
- валютною нестабільністю;
- поширенням інфляційних процесів;
- зростанням фінансової заборгованості, посиленням залежності від іноземних кредитів, перевищенням зовнішнім боргом критичного рівня, допустимого для суверенної держави.

Внутрішні загрози виникають внаслідок:

– високого рівня внутрішнього державного боргу, його подальшого нарощування, залучення у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій, неконтрольованого надання державних гарантій, що підвищує загрозу неплатоспроможності держави та виникнення кризи платіжного балансу на час погашення накопичених боргів;

– нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України, зокрема об'єктивних відмінностей у початкових передумовах господарської діяльності та наявності депресивних і відсталих з економічного погляду територій, порушення виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами регіонів, збільшення розриву в забезпеченні ВРП на душу населення в регіонах;

– неефективної та деформованої структури економіки регіонів, зокрема різного ступеня диверсифікації господарської структури регіону з переважанням сировинних галузей промисловості та (або) сільськогосподарського виробництва, слабкої інфраструктурної (зокрема транспортної) освоєності деяких територій, низького загального рівня інтенсивності господарської діяльності та значної диференціації більшості регіонів країни за рівнем накопиченого виробничого, науково-технічного та кадрового потенціалу, нерозвиненості основних типів регіональних ринків, низької конкурентоспроможності більшості видів продукції підприємств регіонів, різкого посилення позицій іноземних виробників на внутрішньому ринку;

– соціальної диференціації населення регіонів, зокрема недостатньо розвиненої соціальної інфраструктури, розшарування суспільства, збільшення частки бідних верств населення, зростання рівня безробіття в регіонах і затримки з виплатою заробітної плати, зростання рівня злочинності в регіонах;

– відсутності в регіонах ефективної інвестиційної політики: низької інвестиційної активності та привабливості регіонів, падіння інвестиційного «іміджу» регіонів.

Серед наявних і потенційно можливих загроз бюджетній безпеці, можна виділити:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення бюджетного процесу та прорахунки у бюджетному плануванні;

- падіння виробництва в основних галузях народного господарства;

- зменшення рентабельності і зростання збитковості господарюючих суб'єктів;

- недостатнє або несвоєчасне наповнення джерел покриття бюджетного дефіциту;

- незаконні підприємництво та угоди з валютою та валютними цінностями;

- невиконання юридичними особами-резидентами зобов'язань за іноземними кредитами, одержаними під гарантії Кабінету Міністрів України;

- несвоєчасне прийняття Державного бюджету України та затвердження звітів щодо його виконання;

- неефективність діючої податкової системи (наявність численних необгрунтованих податкових пільг, низький рівень збирання податків, порушення принципу розмірності: підвищення ставок після граничного рівня для сумлінних платників податків призводить до скорочення податкових доходів);

- заниження господарюючими суб'єктами оподаткованої бази;

- не включення окремих надходжень у об'єкт оподаткування;

- неоднозначне трактування нормативних актів, що регулюють оподаткування;

- фінансування конкретних бюджетних видатків без відповідних бюджетних призначень;

- наявність суттєвих диспропорцій фінансування бюджетних видатків по підрозділах функціональної класифікації;

- невизначеність джерел фінансування підвищення соціальних виплат, що здійснюється протягом поточного бюджетного року;

– непрозорість видатків державного та місцевих бюджетів, що призводить до викривлень у розподілі державних коштів, порушення пріоритетності фінансування видатків і нагромадження бюджетної заборгованості;

– неефективність і непрозорість механізмів надання та погашення бюджетних позичок;

– незаконне та неефективне використання бюджетних коштів;

– неефективність системи контролю за бюджетними надходженнями та витратами бюджетних коштів тощо.

Зміст загрози безпеці визначається багатьма ознаками та чинниками, тому нам потрібно розмежувати класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці, що дасть змогу визначити вид цих загроз та чинники, які впливають на зміну граничного значення результативного показника. Узагальнюючи пропонувані різними авторами групи негативних впливів, а також ураховуючи сучасний стан організації бюджетних відносин та особливості реалізації бюджетної політики, автором запропоновано класифікацію загроз бюджетній безпеці України (див. рис. 1.2).

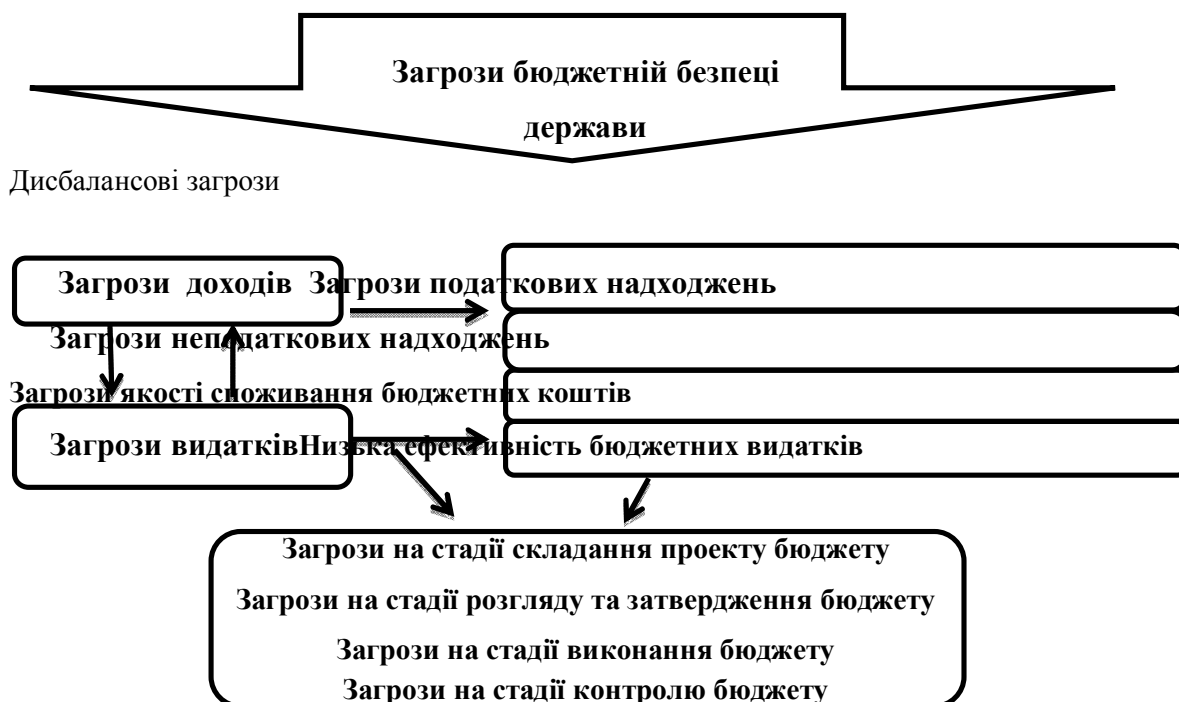

Рис. 1.2 Класифікація загроз бюджетній безпеці України

Примітка: складено автором на основі[42]

Зазначений перелік джерел загроз не є вичерпним, а включає лише ті, що здатні спричиняти найнесприятливіший вплив на функціонування держави та життя громадян. За своєю природою ці джерела вирізняються здатністю до формування певних несприятливих умов, які характеризуються по відношенню до діяльності держави загрозливим потенціалом неможливості забезпечення повноцінного розвитку в умовах фінансової глобалізації[33, с.205]. Найвагомішою загрозою є незбалансованість державного бюджету й щорічне зростання дефіциту, які повною мірою стали характерними і для незалежної України. Дефіцитність бюджетної політики яскраво проявилась у незбалансованості всіх бюджетів держави.

Враховуючи окреслені загрози з впевненістю можна стверджувати, що ефективність бюджетної безпеки зумовлюється такими чинниками як: величиною її бюджету; ступенем його збалансованості; діючою в країні бюджетною системою; чинною правовою базою, професіоналізмом і ретельністю розробки й процедурою розгляду та затвердження бюджету; масштабами бюджетного фінансування; певною бюджетною класифікацією; наявністю чи відсутністю бюджетних резервів; системою бюджетного обліку; своєчасністю прийняття бюджету; характером касового виконання бюджету і використання тимчасово вільних залишків коштів державного і місцевих бюджетів комерційними банками; станом бюджетних розрахунків; масштабами податкових пільг; рівнем девальвації національної валюти; наявністю чи відсутністю жорстких бюджетних обмежень; бюджетною дисципліною.

До основних індикаторів, які характеризують стан бюджетної безпеки, згідно Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економіки України належать: рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, відношення профіциту торговельного балансу до загального обсягу

зовнішньої торгівлі, обсяг трансфертів з державного бюджету до ВВП. Автором за цією Методикою проведено аналіз основних індикаторів бюджетної безпеки держави. Вихідними даними для розрахунку вказаних індикаторів є звітні показники Державного комітету статистики України, Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України. Для кожного індикатора складових стану економічної безпеки України розроблені характеристичні значення, які визначають рівень економічної безпеки. Діапазон характеристичних значень кожного показника (індикатора) вимірюється від 0 до 1 (або від 0 до 100 відсотків) та ділиться на п'ять інтервалів [54].

Таблиця 1.3

**Індикатори бюджетної безпеки за Методичними рекомендаціями
щодо розрахунку рівня економічної безпеки України**

Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора	Граничне значення	Ваговий коефіцієнт
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	Дефіцит державного бюджету, млн грн / ВВП, млн грн · 100	Не більше 3	0,2203
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектора загальнодержавного управління, % до ВВП	Дефіцит сектора загальнодержавного управління, млн грн – Дефіцит зведеного бюджету, млн грн) / ВВП · 100	Не більше 5	0,2671
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	Доходи зведеного бюджету, млн грн / ВВП, млн грн · 100	Не більше 30	0,2482
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	Обслуговування державного боргу, млн грн + Погашення державного боргу, млн грн) / Доходи державного бюджету, млн грн · 100	Не більше 16	0,2644

Примітка: складено автором на основі даних [54]

Законодавчо затверджена методика оцінки рівня бюджетної безпеки, як складової економічної безпеки має ряд недоліків, що в свою чергу, зижує достовірність її застосування. Основними з яких, на нашу думку є: - недостатня кількість індикаторів для визначення рівня бюджетної безпеки що

унеможливилює розробку прогнозних даних та здійснення відповідних висновків по кожному з показнику, зокрема не враховані індикатори пов'язані з домінуючим джерелом надходжень до бюджету - податками: зміна ставок оподаткування, податкових пільг, податкове навантаження на суб'єктів господарювання; - формування переліку індикаторів здійснено на основі відбору показників визначених з урахуванням попередньо накопиченого досвіду та напрацювань українських та зарубіжних вчених, профільними міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки загалом. Саме тому виникає необхідність визначення множини індикаторів та їх нормованого значення для бюджетної безпеки окремо, що в свою чергу позитивно вплине на значення інтегрованого показника бюджетної безпеки з урахуванням чинників як внутрішньої, так і зовнішньої бюджетної політики держави та політичної ситуації, що склалася у державі.

Таблиця 1.4

Індикатори (показники) бюджетної безпеки

Дослідник	Індикатори бюджетної безпеки
М.Єрмошенко	<ul style="list-style-type: none"> • видатки державного бюджету в цілому, %ВВП – не більше 20; • дефіцит державного бюджету, %ВВП – не більше 3; • рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %ВВП – не більше 40; • темп зростання державного боргу відносно темпів зростання ВВП, од. – не більше 1; • внутрішній борг, %ВВП – не більше 30; • зовнішній державний борг, % обсягу експорту – не більше 70; • зовнішній державний борг, % ВВП – не більше 25; • витрати на обслуговування і погашення зовнішнього державного боргу, % обсягу експорту – не більше 18.
В.Сенчагов	<ul style="list-style-type: none"> • бюджетні видатки на національну оборону, %ВВП – не менше 3; • загальний обсяг внутрішнього та зовнішнього боргу на кінець року, %ВВП – 60; • загальні витрати на обслуговування і погашення зовнішнього та внутрішнього державного боргу, % видатків бюджету – не більше 20.
А. Сухоруков	<ul style="list-style-type: none"> • збалансованість бюджету; • самостійність національної бюджетної політики; • фінансове забезпечення функцій держави; • стабільність джерел доходів бюджету; • цілісність бюджетної системи як фінансової основи єдності держави; • узгодженість поточних і стратегічних завдань.

Продовження таблиці 1.4

С.Юрій В.Федосов	<ul style="list-style-type: none"> • розмір бюджету; • рівень перерозподілу ВВП через бюджет; • характер та рівень дефіциту бюджету, методи його фінансування; • масштаби бюджетного фінансування; • процес бюджетотворення; • своєчасність прийняття та характер касового виконання бюджету;
---------------------	---

Примітка: складено автором на основі [73, 75, 78]

Діагностика та моніторинг рівня економічної безпеки України здійснюється за Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 [54]. Методика ґрунтується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки держави. Як зазначалося вище, нею визначено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також порядок розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки, що дає можливість оцінити рівень економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави.

Дана методика офіційно використовується Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності з метою виявлення потенційно можливих загроз економічній безпеці України. Розрахунки здійснюються щоквартально на підставі офіційних даних статистичного обліку Державної служби статистики України, Державної фіскальної служби України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Міністерства фінансів України та Національного банку України [54].

Методика розрахунку рівня економічної безпеки України широко використовується як органами виконавчої влади, так і науковими інститутами та іншими установами в межах їх компетенції для визначення рівня економічної безпеки держави за окремими її складовими з метою

прийняття управлінських рішень щодо аналізу, попередження та нейтралізації реальних і потенційних загроз національним економічним інтересам у відповідній сфері.

Методикою чітко визначено порядок розрахунку інтегрального індикатора (індексу) економічної безпеки України, що здійснюється за алгоритмом, який представлений у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

**Алгоритм розрахунку інтегрального показника економічної безпеки
України за офіційною методикою**

Етап №	Алгоритм розрахунку
Етап 1	Формування множини індикаторів економічної безпеки держави за її окремими складовими.
Етап 2	Визначення характеристичних значень індикаторів.
Етап 3	Нормалізація індикаторів.
Етап 4	Визначення вагових коефіцієнтів.
Етап 5	Розрахунок інтегрального показника економічної безпеки держави.

Примітка: складено автором на основі [54]

1.3. Національні фінансово - економічні інтереси України

Поняття «національний інтерес» прийшло до нас із західної англійської літератури, де воно вживається у значенні «державний інтерес». Під національними інтересами розуміють переважно інтереси державні, оскільки західні країни є мононаціональними державами (у соціально-політичному, а не етнічному аспекті). Нація представляє єдність громадянського суспільства і держави. Тому національний інтерес стає

узагальнюючим інтересом, який знімає суперечність між інтересами держави і громадянського суспільства.

Національний інтерес у демократичних країнах — це передусім узагальнений відповідно до існуючих процедур інтерес людей, що формують політичну націю. Формування національного інтересу передбачає узгодження інтересів усіх громадян країни, хоча іноді це зводиться до урахування думки найбільш численних соціальних груп або груп із найбільш «гучним» голосом у процесі прийняття рішень.

Національні інтереси(Закон про основи національної безпеки) - життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток;

Національний інтерес— це певний сукупний вираз потреби, котрий найповніше задовольняє кожного із представників нації чи народу, незалежно від його політичних та ідеологічних уподобань, релігійних, етнічних чи расових відмінностей.

Національні інтереси— це усвідомлені суспільством та виражені в Декларації про державний суверенітет, Конституції України, Законі про основи національної безпеки чи якомусь іншому документі конституційного рівня у вигляді програмних цільових настанов життєво важливі потреби існування та розвитку природи, людини, соціальної групи, суспільства, держави.

Тільки через призму їх реалізації та захисту можуть і повинні розглядатися проблеми створення системи національної безпеки, її головна мета, цілі, завдання, принципи функціонування, усі внутрішні параметри. При цьому особливе значення маютьжиттєво важливі національні інтереси.Можна стверджувати, що це сукупність потреб, задоволення яких забезпечує саме існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства, держави.

Національні інтереси можна трактувати як зусилля кожної країни забезпечити достойний рівень життя свого народу, стійке економічне зростання та якість життя, яке буде відповідати стандартам високо розвинутих країн. Ці всі високі показники життя завжди досягалися та формувалися поступово в усіх країнах які їх досягли. В сучасному стані розвитку світової економіки можливо значно скоротити час перебування економіки в перехідному стані, адже існують різні можливості використання кожною державою досягнень науково-технічної революції і переваг міжнародного поділу праці, залучення до розвитку економіки як національних ресурсів, так і міжнародних інвестицій, знань і досвіду, формування національного ринку як складової світового ринку, проведення послідовної та виваженої економічної політики, що відповідає національним інтересам держави.

Економічні інтереси являються певними спонукальними мотивами які зумовлені відносинами власності, стимулом трудової діяльності, тому що вони спрямовані на задоволення потреб як суспільства так і кожного громадянина своєї країни. Оскільки потреби набувають конкретної форми інтересів, можна стверджувати що економічні інтереси – це усвідомлені економічні потреби.

Економічний інтерес - категорія суб'єктивно-об'єктивна. Суб'єктами економічних інтересів є окремі індивіди, сім'ї, домогосподарства, колективи, групи людей, спільнот, держава, суспільство в цілому.

Економічні інтереси – усвідомлені економічні потреби окремих людей, колективів, соціальних верств і класів, об'єктивні спонукальні мотиви їх економічної діяльності, зумовлені розвитком їх потреб, місцем у системі суспільного поділу праці, еволюцією відносин економічної власності та управління нею. Отже, економічні інтереси визначаються місцем людей в економічній системі. Оскільки вона формується в процесі взаємодії продуктивних сил, техніко-економічних організаційно-економічних та виробничих відносин (або відносин економічної власності) і господарського

механізму, ступінь розвитку кожної з цих підсистем визначає рівень розвитку економічних інтересів, які органічно взаємопов'язані з економічними законами.

Економічні інтереси суспільства утворюють складну та динамічну систему. Їх можна класифікувати за різними критеріями:

1. За суб'єктами: особисті; колективні, групові; суспільні.
2. Відповідно до їх важливості: основні, першочергові; другорядні.
3. У часовому аспекті: поточні; перспективні.
4. За об'єктами: майнові; фінансові; інтелектуальні, інформаційні.
5. За рівнем усвідомлення: дійсні; уявні.

Під національними економічними інтересами слід розуміти сукупність об'єктивних економічних потреб незалежної країни, задоволення яких забезпечує ефективне функціонування та сталий розвиток її економічної системи, а через неї й економіки.

Мета реалізації національних економічних інтересів полягає в підтриманні такого стану економічної сфери держави, який характеризується збалансованістю, стійкістю до негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування економіки держави і економічне зростання.

Саме національні економічні інтереси об'єднують інтереси усіх соціально-економічних груп населення країни.

До найбільш актуальних національних економічних інтересів як об'єкта економічної безпеки України можна віднести:

- завершення ринкової трансформації економіки;
- забезпечення економічних прав і свобод людини на основі створення громадянського суспільства, підвищення ефективності роботи державних органів, розвитку демократичних інститутів тощо;
- досягнення національної злагоди, політичної, економічної і соціальної стабільності;

- ефективну інтеграцію у світову економіку через світову організацію торгівлі та інші структури на засадах відстоювання національних інтересів;
- збереження та відтворення природно-ресурсного потенціалу;
- диверсифікацію джерел надходження енергоносіїв;
- прискорення процесу генерування та впровадження інновацій на основі формування національної інноваційної системи;
- пріоритетний розвиток галузей, що відповідають за розвиток людського потенціалу (освіти, медицини, фізкультури і спорту);
- створення робочих місць та зменшення безробіття;
- розроблення та впровадження скоординованої системи заходів соціальної політики (пріоритетом якої має бути активний, а не пасивний соціальний захист);
- збереження та розвиток інтелектуального й науково-технічного потенціалів України;
- формування нейтрального платіжного балансу країни;
- зменшення заборгованості держави та фірм перед іншими країнами.

Національні фінансові інтереси - життєво важливі економічні та фінансові цінності української держави як носія суверенітету, визначальні фінансові потреби народу та держави, реалізація яких гарантує фінансову незалежність та прогресивний розвиток України.

Фінансово-економічні інтереси виражаються в суб'єктах економічних відносин, тому виділяють фінансово-економічні інтереси, які спрямовані на підвищення свого прибутку і конкурентоспроможності продукції, та мінімізацію витрат виробництва. Фінансово-економічні інтереси домогосподарств спрямовані на те щоб, враховуючи ціни на споживчі блага, а також власні доходи підвищити їх користь.

Фінансово-економічні інтереси держави спрямовані на створення умов для реалізації потреб суспільства. При цьому економічні інтереси держави і

суспільства не ідентичні, тому що до складу державних входять інтереси бюрократії. Система фінансово-економічних інтересів охоплює складові, котрі з одного боку взаємопов'язані, а з іншого - суперечливі. вічна Проблема узгодження суперечливих економічних інтересів наявна в кожному суспільстві та досягається при взаємодії та взаємореалізації певних фінансово-економічних інтересів [40,с.63].

Висновки до розділу 1

Бюджетна безпека України є однією із головних складових фінансової безпеки, яка безпосередньо відображає відносини між суб'єктами господарювання та державою з приводу формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів країни та створює необхідні фінансові умови для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку та фінансової системи в цілому. Бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави виступає своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу. З економічної точки зору, бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків та одержувачів бюджетних коштів з урахуванням індивідуальних, корпоративних та суспільних інтересів. Відтак, забезпечення бюджетної безпеки держави знаходиться серед ключових завдань при реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів .

Ключовими факторами підвищення рівня якості державних послуг та виконання функцій держави у контексті національних інтересів є збалансованість видатків і доходів бюджету, ефективне управління державним боргом та дефіцитом з метою забезпечення риня конкурентоспроможності державної економіки.

Зміст бюджетної безпеки проявляється у співвідношенні бюджетних ресурсів, параметрів їх формування та розподілу і сумарними потребами одержувачів таких ресурсів. За формою бюджетна безпека виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень. Об'єктом бюджетної безпеки є фінансові ресурси бюджетної системи (грошові кошти), кількісні та якісні характеристики їх розподілу між ланками бюджетної системи, суспільно-політичні, правові та фінансові аспекти бюджетного процесу, що є індикаторами та критеріями оцінки і забезпечення бюджетної безпеки. Предметом бюджетної безпеки є діяльність держави, спрямована на гарантування певного рівня бюджетної безпеки шляхом впливу на її об'єкт. Суб'єктами безпеки в бюджетній сфері є: органи законодавчої та виконавчої державної влади, органи місцевого самоврядування.

Бюджетна безпека як вагомий фактор соціально-економічного розвитку країни є характерним індикатором і критерієм результативності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу. З економічного погляду, бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати притаманні їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків та отримувачів бюджетних коштів з урахуванням індивідуальних, корпоративних і суспільних інтересів. Забезпечення бюджетної безпеки держави є одним із ключових завдань під час реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ БЮДЖЕТОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Аналітична характеристика складових бюджетної системи України

Бюджетна безпека як ключова складова фінансової й економічної безпеки визначає здатність бюджетної системи забезпечити платоспроможність й фінансову стійкість держави та є передумовою реалізації ефективної державної фінансово-економічної політики як основи досягнення національних економічних інтересів держави.

Державному бюджету належить провідна роль в бюджетній системі нашої країни. Кожен елемент бюджетної системи є відносно самостійним та пов'язаним з іншими бюджетами одночасно, тому у межах бюджетної системи встановлюються певні шляхи регулювання відносин між бюджетами. Саме ж регулювання здійснюється за допомогою таких основних механізмів:

- використання міжбюджетних трансфертів;
- розмежування дохідних джерел;
- надання бюджетних позик.

Бюджетна система нашої країни становить собою державний бюджет та місцевий бюджет в сукупності, система побудована з врахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіальних устроїв і регулюється нормами законодавчого права.

Відповідно до Бюджетного кодексу України місцевими бюджетами являються бюджет АР Крим, обласні та районні бюджети, а також бюджети місцевого самоврядування (див. рис.2.1).

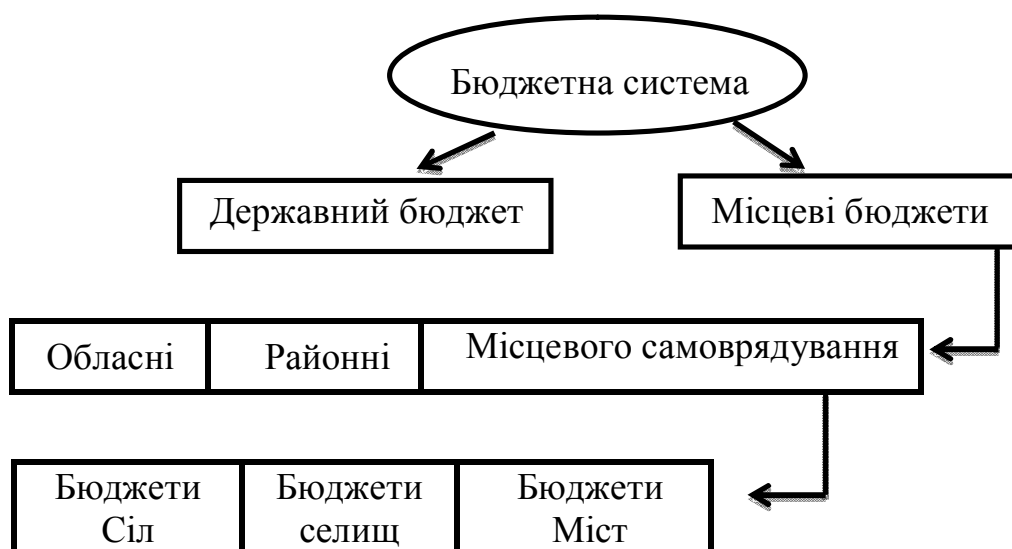

Рис. 2.1.Складові бюджетної системи України

Примітка: складено автором на основі [28]

Останніми роками в межах вирішення проблематики бюджетної безпеки фінансові інститути України стали керуватися засадами відповідального управління суспільними фінансами, спрямованими на впровадження середньострокового фінансового планування, наявності системи прогнозування бюджетних параметрів, забезпечення реалістичності економічних прогнозів, а також створення та підтримки необхідних фінансових резервів. На сьогоднішній день в Україні недостатньо використовуються засоби гарантування бюджетної безпеки, що може бути доведено використовуючи статистичні дані.

У Бюджетному кодексі України зведений бюджет визначено як сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного й соціального розвитку держави, хоча це поняття не повністю характеризує операції, що здійснюються в межах бюджетної системи[28, с.179].

З ініціативи Міністерства фінансів наприкінці грудня ухвалено зміни до Бюджетного кодексу. Цими змінами уряд намагався посилити бюджетну

дисципліну, а також прозорість і передбачуваність бюджету на вимогу МВФ. Новими законодавчими положеннями посилено роль уряду (Мінфіну) в бюджетному процесі. Зокрема тепер для внесення законопроекту щодо змін Державного бюджету експертний висновок Мінфіну стає обов'язковим. Крім того, встановлено вичерпний перелік передумов для перегляду бюджету. До цього переліку входять відхилення показників макроекономічного прогнозу, перевиконання/недовиконання бюджету, необхідність збільшити видатки на обслуговування боргу тощо.

Розглянути динаміку Зведеного бюджету України можемо в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Зведений бюджет України 2011-2015рр.

Зведений бюджет України					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи, млрд. грн	398,6	445,5	442,7	455,9	652,0
Видатки, млрд. грн	416,8	492,4	505,8	523,0	679,8
Дефіцит млн. грн	23 058	50 786	63 590	72 030	30 898

Примітка: складено автором на основі [31]

Аналізуючи дані таблиці 2.1 бачимо, що у 2015 р. до зведеного бюджету надійшло 652,0 млрд грн доходів, що на 40,8% більше, ніж 2014 р. Відносно ВВП доходи зведеного бюджету зросли на 3,8 відсоткових пункти і були найвищими за останні п'ять років. Такі високі темпи наповнення бюджету стали можливими завдяки тимчасовим надходженням (додатковий імпортний збір і доходи від НБУ), новим податкам (військовий збір, податок на проценти), девальвації та збільшенню податкових ставок (плата за користування надрами, акциз). Фактичне виконання дохідної частини

виявилось на 2,4% вище від річних планових показників (з урахуванням змін, внесених упродовж року).

Видатки зведеного бюджету 2015 року порівняно з 2014 роком збільшилися на 29,9% (+156,7 млрд грн) до 679,8 млрд грн. Найшвидшими темпами впродовж року зростали видатки на обслуговування боргу та оборону, питома вага яких у зведеному бюджеті збільшилася з 23,3% 2014 р. до 28,4% 2015 р. Під тиском військових дій і боргу з бюджету витіснили видатки на освіту та охорону здоров'я. Попри низькі темпи зростання соціальних стандартів, соціальний пріоритет залишається ключовим: чверть видатків зведеного бюджету витрачають на соціальне забезпечення. Незважаючи на численні поправки, видатки зведеного бюджету за результатами року виявилися на 5,3% менше від скорегованого річного плану.

За результатами 2015 року дефіцит зведеного бюджету скоротився порівняно з 2014 р. майже вдвічі і становив 30,9 млрд. грн. Фактичний дефіцит зведеного бюджету виявився вдвічі менший, аніж ліміт, встановлений МВФ (4,2% ВВП). Крім того, офіційна оцінка дефіциту-2015 завищена: якщо врахувати, що 2015 р. авансом виплачували пенсії, то дефіцит насправді вдвічі менший і становить 16,2 млрд. грн (0,8% ВВП). Боргове навантаження 2015 р. скоротилося на 6,2% до 65,2 млрд дол. США.

Виконання плану дохідної та видаткової частин державного бюджету 2011 – 2015рр. можемо розглянути в таблицях 2.2 та 2.3.

Таблиця 2.2

**Виконання плану дохідної частини
державного бюджету 2011 – 2015рр. (млрд. грн.)**

Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Заплановано	313,4	383,4	349,5	395,3	514,0
Фактично виконано	314,6	346,0	337,6	354,8	531,5

Продовження таблиці 2.2

% виконання плану	100,4	90,4	96,6	89,8	103,4
----------------------	-------	------	------	------	-------

Примітка: складено автором на основі [60]

Таблиця 2.3

**Виконання плану видаткової частини
державного бюджету 2011 – 2015рр. (млрд. грн.)**

Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Заплановано	354,2	427,4	433,0	462,4	599,6
Фактично виконано	333,5	395,7	403,5	430,1	576,8
% виконання плану	93,8	92,7	93,2	93,0	96,2

Примітка: складено автором на основі [60]

Аналізуючи дані таблиць 2.2 та 2.3 бачимо, що на протязі останніх 5 років виконання плану державного бюджету коливається в межах 10%. Успішним для держави є виконання плану державного бюджету на 95-100%. Тому виконання плану дохідної та видаткової частин державного бюджету – 103,4% та 96,2% є доволі хорошим результатом для нашої держави (рис. 2.4).

Доходи державного бюджету України можемо розглянути в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Доходи державного бюджету України за 2011 – 2015 рр.

Доходи державного бюджету України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	261 605	274 715	262 777	280 178	409 418
Неподаткові надходження	49 688	68 288	72 853	68 355	120 006
Міжбюджетні трансферти	2 719	1 343	1 609	2 118	3 144
Всього	314600	346100	339200	534600	534600

Примітка: складено автором на основі [31]

У 2015 році державний бюджет України отримав 531 551млн. грн. доходів, що на 176 585млн. грн. більше ніж у 2014 році. Основну суму доходу становлять податкові надходження, що у 2015 році становили 409 418 млн. грн.

Таблиця 2.5

Видатки державного бюджету України за 2011 – 2015 рр.

Видатки державного бюджету, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Всього	333400	395700	403500	430100	576800
Міжбюджетні трансферти	94 875	124 460	115 848	130 601	173 980

Примітка: складено автором на основі [31]

Видатки державного бюджету України у 2015 році становлять 402 931 млн. грн., що на 103 314млн. грн. більше ніж у 2014 році. Найбільшу

частку видатків зайняли видатки на пенсії – 94 812 млн. грн. та на відсотки за запозиченнями – 84 505 млн. грн.

Таблиця 2.6

Дефіцит державного Бюджету України за 2011 – 2015 рр.

Дефіцит державного Бюджету України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Запозичення з урахуванням погашення	35 027	41 716	81 039	201 834	117 507
Надходження від приватизації	11 480	6 764	1 480	467	151
Надходження від фінансових операцій	-22950	4 965	-17 812	-124 248	-72 491
Всього	23 558	53 445	64 707	78 053	45 168

Примітка: складено автором на основі [59]

В Україні із 2011 року по 2015 рік розмір бюджетного дефіциту щорічно зростав стрімкими темпами, як в абсолютному, так і у відносному вираженні. Так дефіцит державного бюджету у 2015 році становив 45 168 млн. грн., тоді як у 2014 році – відповідно 78 053 млн. грн..

Державний борг являє собою загальну суму заборгованості держави, вона містить в собі усі випущені та непогашені богрові зобов'язання країни, включаючи ті, які вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства чи договору. Також борг можна поділяти за типом кредитора та за типом боговоро зобов'язання. Динаміку державного боргу України можемо розглянути в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

**Державний та гарантований
державою борг України за 2011 – 2015 рр.**

Борг України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Державний зовнішній борг	195 806	208 919	223 016	486 027	826 270
Державний внутрішній борг	161 467	190 299	256 960	461 004	508 001
Гарантований державою зовнішній борг	103 607	16 211	77 009	125 939	216 449
Гарантований державою внутрішній борг	12 241	100 081	27 129	27 863	21 459
Всього	473 122	515 511	584 114	1 100 833	1 572 180

Примітка: складено автором на основі даних[60]

Одна з основних причин росту суми боргу в національній валюті – девальвація гривні. У грудні 2015 р. курс обміну валют становив 23,4 грн за дол. США і був на 49,9% вищим, аніж у грудні 2014 р. У результаті на 31 грудня 2015 р. загальна сума державного та гарантованого державою боргу, деномінованого в національній валюті, зросла на 42,8% рік до року до 1 572 180 млрд грн.

Зростання державного боргу України відбулось в результаті зростання дефіциту державного бюджету (таблиця 2.6). Це є причиною збільшення рівня інфляції, випередження цін над виплатами заробітних плат, зростання залежності країни від зовнішніх кредиторів та поступової девальвації національної валюти, а отже і погіршення рівня життя населення, зменшення їх реальних доходів. Динаміка внутрішнього боргу також є зростаючою. За

наведеними даними можна зробити висновок, що збільшення державного боргу відбувається за рахунок як внутрішніх позик, так і зовнішніх позик. Вагомою складовою зростання внутрішнього боргу є заборгованість уряду за цінними паперами, за виплатами населенню та заборгованість перед комерційними банками. Аналізуючи вищезазначені показники, можна із впевненістю стверджувати, що прослідковується чітка тенденція зростання обсягів зовнішнього державного боргу.

Показники податкового боргу наведені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Податковий борг за 2011-2015рр.

Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Подаковий борг, млн. грн	18 000	15 200	14 400	28 800	47 000

Примітка: складено автором на основі [59]

Аналізуючи таблицю 2.8 бачимо доволі стрімку динаміку податкового боргу за досліджуванний період. У 2015 році податковий порг становив 47 000 млн. грн., та перевищував показник 2011 року на 2,5 рази.

Доходи місцевих бюджетів України можемо розглянути в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Доходи місцевих бюджетів України за 2011-2015 рр.

Доходи місцевих бюджетів України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	73 087	85 852	91 191	87 334	98 218
Неподаткові надходження	10 916	12 636	12 128	12 258	20 148
Міжбюджетні трансферти	94 875	124 460	115 848	130 601	173 980

Всього	86 655	100 814	105 848	101 101	120 480
--------	--------	---------	---------	---------	---------

Примітка: складено автором на основі [58]

За 2015 рік місцеві бюджети отримали 120,5 млрд. грн. доходів (не враховуючи міжбюджетних трансфертів), що на 20,6 млрд. грн., або на 20,6% більше, ніж 2014 року.

Приріст доходів місцевих бюджетів пояснюється новим акцизом з роздрібного продажу, передачею на місця 10% податку на прибуток і модернізацією старих податків (земельний податок, збільшення кількості платників єдиного податку).

Зростання доходів супроводжувалося зміною на краще структури видатків місцевих бюджетів. Так, на відміну від попередніх періодів, 2015 року місцеві бюджети були не тільки касою для виплати заробітної плати, а й здійснювали капітальні інвестиції. Натомість місцева влада більше інвестувала в інфраструктуру: більш як увічі зросли капітальні видатки. Цей ресурс було направлено в сферу дорожнього господарства, ЖКГ, ремонт шкіл, дитсадків, інших об'єктів соціальної сфери.

Видатки місцевих бюджетів України можемо розглянути в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Видатки місцевих бюджетів України за 2011 – 2015 рр.

Видатки місцевих бюджетів, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Всього	178 269	221 233	218 236	223 509	276 940
Міжбюджетні трансферти	2 719	1 343	1 609	2 118	3 144

Примітка: складено автором на основі[31]

Згідно таблиці 2.10 бачимо, що видатки місцевих бюджетів у 2015 році зросли на 53 431 млн. грн. порівняно з 2014 роком та становили 276 940 млн. грн. Найбільшу частку видатків 2015 року займають видатки на освіту –

84 008 млн. грн., видатки на соціальний захист – 67 863 млн. грн. та видатки на медицину – 59551 млн. грн.

Таблиця 2.11

Дефіцит місцевих бюджетів України за 2011 – 2015 рр.

Дефіцит місцевих бюджетів України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Запозичення з урахуванням погашення	1 246	3 029	-559	-891	-2 693
Надходження від фінансових операцій	- 1 746	-5 689	-557	-5 132	-11 576
Всього	- 500	-2 660	-1 116	-6 022	-14 269

Примітка: складено автором на основі[59]

Розрахунок індикаторів економічної безпеки неможливий без показників розмір ВВП України, які наведені у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Загальний розмір ВВП України за 2011 – 2015 рр.

ВВП України, млн. грн.					
Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Номінальний ВВП	1316600	1 404 669	1 456 198	1 566 728	1 979 458
Реальний ВВП	1 302 079	1 141 055	1 140 750	1 062 835	1430290

Примітка: складено автором на основі даних [59]

Бюджет є основою фінансової бази державного регулювання ринкової економіки як систем взаємопов'язаних методів регулювання, що забезпечують відповідність економічних і соціальних інтересів суспільства та її громадян в процесі реалізації державою своїх функцій, і за допомогою якої

здійснюється розподіл та перерозподіл частини національного доходу на соціально-економічний розвиток держави в цілому та її суб'єктів зокрема.

Бюджет країни накопичує в собі ключові вектори життя суспільства, він трансформує грошові відносини, значні масштаби яких потребують гарантування бюджетної безпеки, яка буде передбачати здійснення державної політики в сфері реалізації національних інтересів. На даний час перед країною стоїть завдання підвищення рівня бюджетної безпеки та забезпечення стабільності бюджету щодо несприятливого зовнішнього впливу. Бюджетна безпека нашої країни сьогодні має бути спрямована на забезпечення фінансової та економічної стійкості, а також на стабільний економічний розвиток України.

2.2. Динаміка та аналіз індикаторів бюджетної безпеки України

Для оцінювання стану бюджетної безпеки України використаємо окремі індикатори перелік яких пропонується у методиці розрахунку рівня економічної безпеки від 2013 року:

1. Рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджету України, порогове значення 30% ;
2. Виконання плану дохідної частини державного бюджету, %;
3. Виконання плану видаткової частини державного бюджету, %;
4. Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП – порогове значення 3% ;
5. Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП , порогове значення 60% ;
6. Боргове навантаження на бюджет, порогове значення 30%;
7. Відношення податкового боргу до ВВП, порогове значення 3%;
8. Обсяг трансфертів з державного бюджету щодо ВВП, порогове значення 15% ;

9. Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів, порогове значення 35%.

Для розрахунку окремих індикаторів скористуємось формулою, яка пропонується у методиці розрахунку рівня економічної безпеки від 2013 року [54]:

$$\frac{\text{Показник}}{\text{ВВП}} * 100\%$$

(2.1)

Отже, щоб розрахувати рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України нам потрібно, показник доходів Зведеного бюджету за певний рік (млн. грн.) поділити на ВВП того ж року (млн. грн.) та отримане значення помножити на 100%. Відповідно користуючись даними таблиць 2.1 та 2.9 можемо зробити наступні розрахунки:

За 2011 рік

$$\frac{398\,600 \text{ млн. грн.}}{1\,316\,600 \text{ млн. грн.}} * 100\% = 30,3\%$$

За 2012 рік

$$\frac{445\,500 \text{ млн. грн.}}{1\,404\,669 \text{ млн. грн.}} * 100\% = 31,7\%$$

За 2013 рік

$$\frac{442\,700 \text{ млн. грн.}}{1\,456\,198 \text{ млн. грн.}} * 100\% = 30,4\%$$

За 2014 рік

$$\frac{455\,900 \text{ млн. грн.}}{1\,566\,728 \text{ млн. грн.}} * 100\% = 29,0\%$$

За 2015 рік

$$\frac{652\,000 \text{ млн. грн.}}{1\,979\,458 \text{ млн. грн.}} * 100\% = 32,9\%$$

Аналізуючи динаміку рівня перерозподілу ВВП через Зведеного бюджету України бачимо, що частка перерозподілу ВВП коливається біля

30%, і з кожним роком наближається до верхньої граничної норми (35%). За останні 5 років даний індикатор змінювався в межах 3%. Перевищення верхньої граничної норми даного показника може свідчити про можливі загрози у бюджетній системі та прорахунки в бюджетній політиці.

Динаміку рівня перерозподілу ВВП через Зведеного бюджету України відносно граничної норми за 2011 – 2015 рр. можемо розглянути на рис. 2.2.

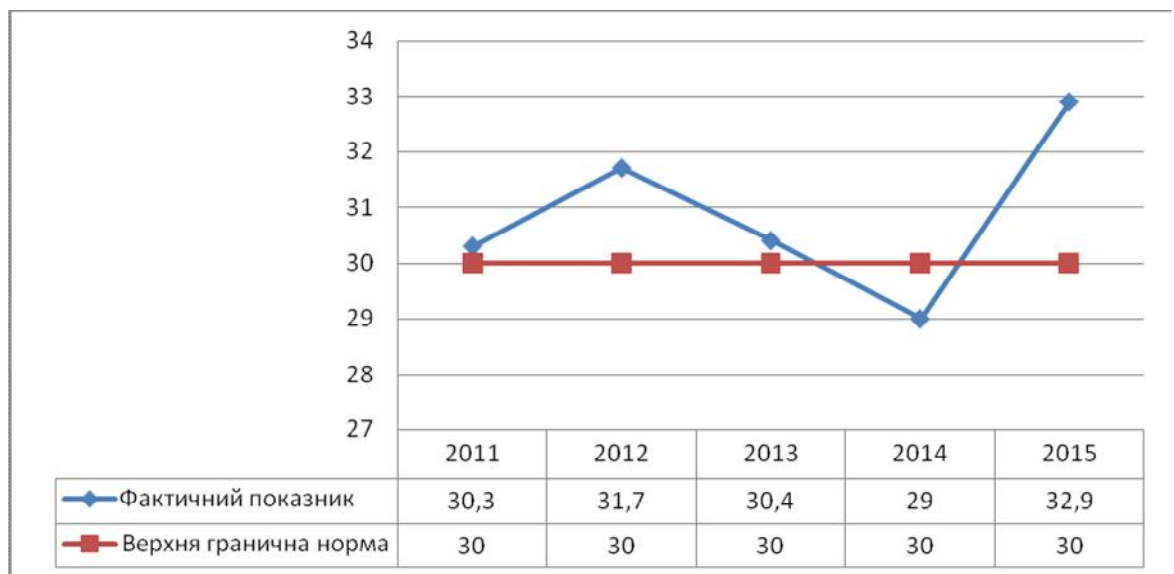

Рис. 2.2 Показники рівня перерозподілу ВВП через Зведений бюджет України відносно граничної норми за 2011 – 2015 рр.

Примітка: побудовано автором

Розглянемо наступний індикатор – виконання плану дохідної частини державного бюджету. Аналізуючи рисунок 2.3 бачимо, що виконання за досліджуванний період постійно змінюється. Так у 2015 році план був перевиконаний на 3,4%, що на 13,6% більше ніж у 2014 році.

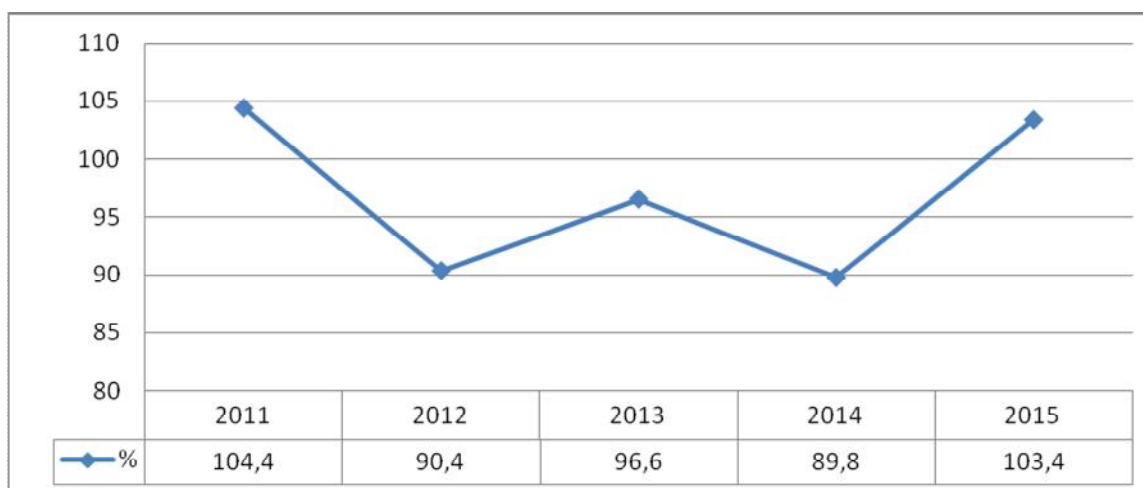

Рис.2.3 Виконання плану дохідної частини державного бюджету

Примітка: складено автором

Аналогічно складемо графік виконання плану видаткової частини державного бюджету користуючись таблицею 2.3.

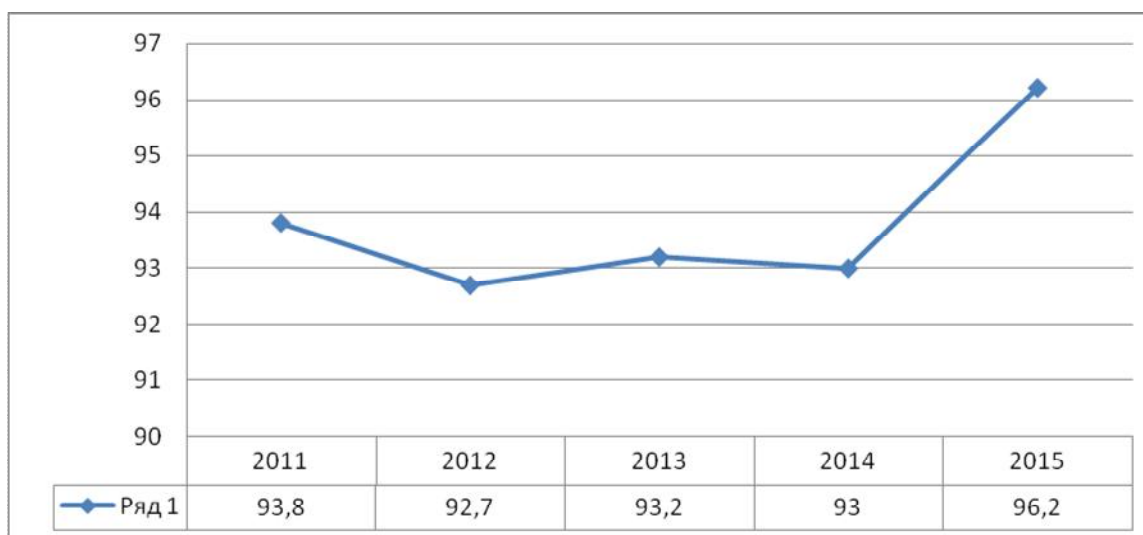

Рис.2.4 Виконання плану видаткової частини державного бюджету

Примітка: складено автором

Аналогічно розраховуємо і відношення дефіциту державного бюджету до ВВП використовуючи дані наведені у таблицях 2.7 та 2.9:

За 2011 рік

$$\frac{23\,558 \text{ млн. грн}}{1\,316\,600 \text{ млн. грн}} * 100\% = 1,8\%$$

За 2012 рік

$$\frac{53\,445 \text{ млн. грн}}{1\,404\,669 \text{ млн. грн}} * 100\% = 3,8\%$$

За 2013 рік

$$\frac{64\,707 \text{ млн. грн}}{1\,456\,198 \text{ млн. грн}} * 100\% = 4,4\%$$

За 2014 рік

$$\frac{78\,053 \text{ млн. грн}}{1\,566\,728 \text{ млн. грн}} * 100\% = 4,9\%$$

За 2015 рік

$$\frac{45\,168 \text{ млн. грн}}{1\,979\,458 \text{ млн. грн}} * 100\% = 2,2\%$$

Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП згідно розрахунків є ще одним індикатором, який не відповідає граничним значенням. За стандартами, прийнятими країнами Євросоюзу, позитивним вважається значення, яке б не перевищувало 3 %. Проте у 2012, 2013, 2014 роках відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП становило відповідно 3,8%, 4,4% та 4,9%, що свідчить про значні розміри бюджетного дефіциту та відсутність ефективних джерел його покриття.

Показники відношення дефіциту державного бюджету до ВВП відносно граничної норми розглянемо на рис. 2.5.

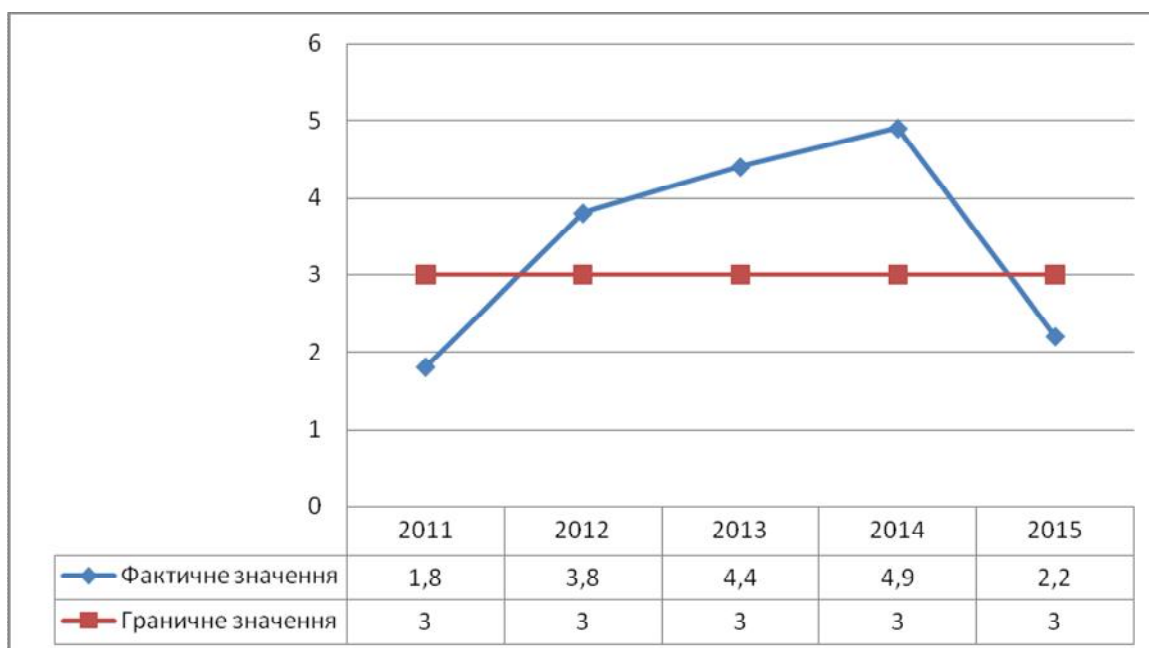

Рис. 2.5 Показники відношення дефіциту державного бюджету до ВВП відносно граничної норми

Примітка: складено автором

Для розрахунку наступного індикатора – відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, скористаємось даними таблиці 2.7. та запропонованою вище формулою:

За 2011 рік

$$\frac{473\,100 \text{ млн. грн}}{1316\,600 \text{ млн. грн}} \cdot 100\% = 36\%$$

За 2012 рік

$$\frac{515\,500 \text{ млн. грн}}{1\,404\,669 \text{ млн. грн}} \cdot 100\% = 36,6\%$$

За 2013 рік

$$\frac{584\,400 \text{ млн. грн}}{1\,456\,198 \text{ млн. грн}} \cdot 100\% = 40,1\%$$

За 2014 рік

$$\frac{1\,100\,500 \text{ млн. грн}}{1\,566\,728 \text{ млн. грн}} \cdot 100\% = 70,2\%$$

За 2015 рік

$$\frac{1\,571\,800 \text{ млн. грн}}{1\,979\,458 \text{ млн. грн}} \cdot 100\% = 79,4\%$$

Динаміку відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП можемо розглянути на рис. 2.6

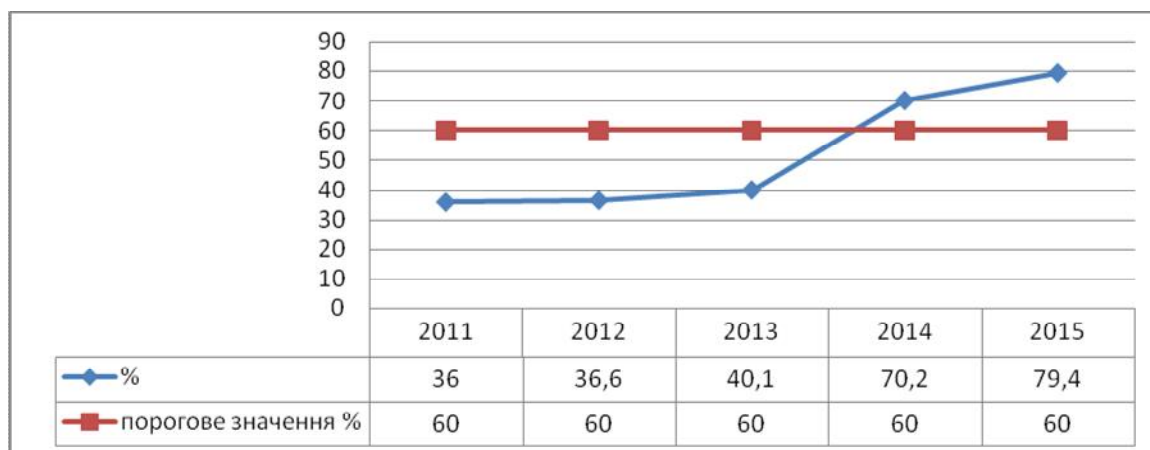

Рис. 2.6 Динаміка відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП відносно порогового значення

Примітка: побудовано автором на основі

Щоб розрахувати індикатор боргового навантаження на бюджет потрібно кошти на обслуговування державного боргу поділити на видатки зведеного бюджету. Для цього скористаємось даними офіційного сайту Міністерства фінансів України та таблицею 2.13.

Таблиця 2.13

**Ослогоування державного боргу та
боргове навантаження на бюджет 2011-2015рр.**

Рік	2011	2012	2013	2014	2015
Обслуговування державного боргу, млн. грн	23 100	24 200	34 400	51 000	86 000

Продовження таблиці 2.13

Боргове навантаження на бюджет, %	16,5	18,7	22,6	32,8	74,1
-----------------------------------	------	------	------	------	------

Примітка: складено автором на основі [57]

Динаміку боргового навантаження на бюджет за досліджуваний період можемо спостерігати на рис. 2.7

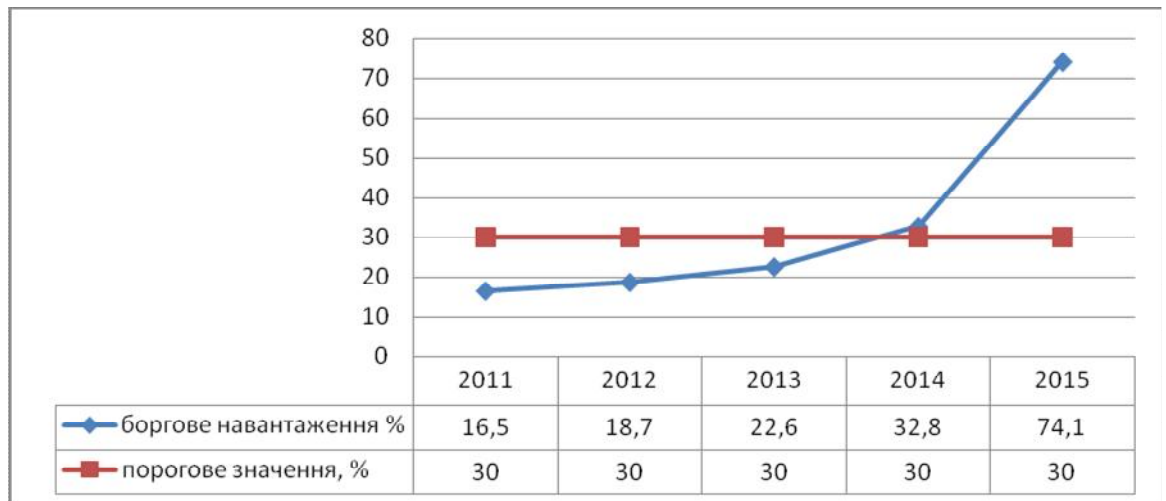

Рис 2.7 Динаміка боргового навантаження на бюджет України відносно порогового значення

Примітка: побудовано автором

Для розрахунку наступного індикатора – відношення податкового боргу до ВВП скористаємось даними офіційного порталу Державної фіскальної служби України та наступною формулою[36]:

(2.2)

$$\frac{\text{Податковий борг}}{\text{ВВП}} * 100\%$$

За 2011 рік

$$\frac{18\,000 \text{ млн. грн}}{1316\,600 \text{ млн. грн}} * 100\% = 1,4\%$$

За 2012 рік

$$\frac{15\,200 \text{ млн. грн}}{1\,404\,669 \text{ млн. грн}} * 100\% = 1,1\%$$

За 2013 рік

$$\frac{14\,400 \text{ млн. грн}}{1\,456\,198 \text{ млн. грн}} * 100\% = 1\%$$

За 2014 рік

$$\frac{28\,800 \text{ млн. грн}}{1\,566\,728 \text{ млн. грн}} * 100\% = 1,9\%$$

За 2015 рік

$$\frac{47\,000 \text{ млн. грн}}{1\,979\,458 \text{ млн. грн}} * 100\% = 2,4\%$$

Аналізуючи даний індикатор бачимо, що за останні 5 років податковий борг стрімко зріс. Так у 2013 році відношення податкового боргу до ВВП становило 1%, а вже у 2015 році – 2,4%. Динаміка накопичення податково боргу зображена на рисунку 2.8.

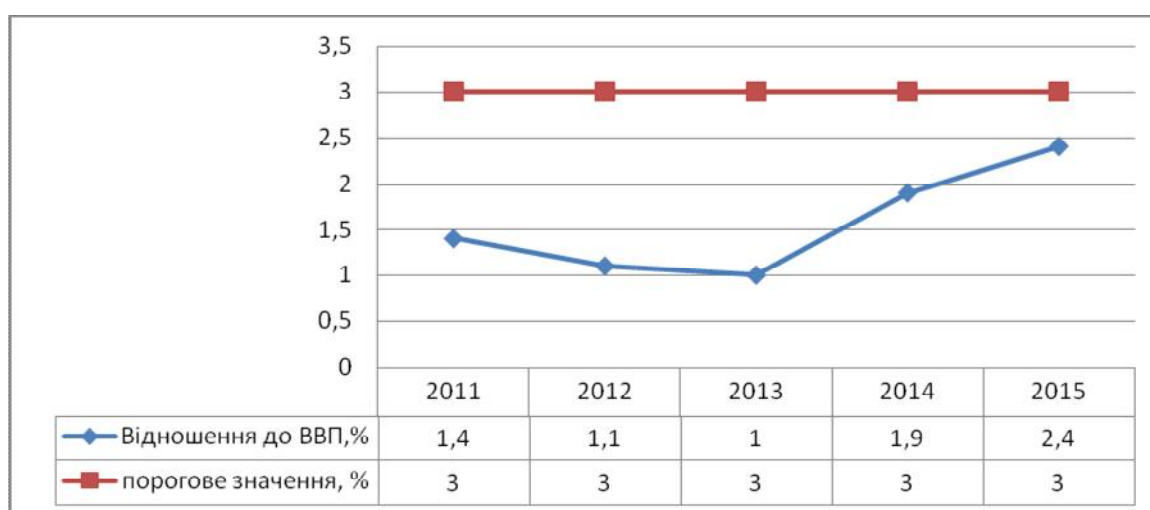

Рис. 2.8 Відношення податкового боргу до ВВП
відносно порогового значення

Примітка: побудовано автором

Обсяг трансфертів з державного бюджету до ВВП розраховуємо за відповідною формулою, користуючись даними таблиць 2.3 та 2.9:

За 2011 рік

$$\frac{948\,750 \text{ млн. грн}}{1316\,600 \text{ млн. грн}} * 100\% = 7,3\%$$

За 2012 рік

$$\frac{124\,460 \text{ млн. грн}}{1\,404\,669 \text{ млн. грн}} * 100\% = 8,8\%$$

За 2013 рік

$$\frac{115\,848 \text{ млн. грн}}{1\,456\,198 \text{ млн. грн}} * 100\% = 7,9\%$$

За 2014 рік

$$\frac{130\,601 \text{ млн. грн}}{1\,566\,728 \text{ млн. грн}} * 100\% = 8,3\%$$

За 2015 рік

$$\frac{173\,980 \text{ млн. грн}}{1\,979\,458 \text{ млн. грн}} * 100\% = 8,8\%$$

Показники обсягу трансфертів з державного бюджету до ВВП на протязі досліджуваного періоду значення даного індикатора утримувалось на безпечному рівні, та не перевищували граничного значення – 15%.

Динаміку обсягів трансфертів з державного бюджету до ВВП відносно порогового значення наведено на рис. 2.9.

Рис. 2.9 Показники обсягу трансфертів з державного бюджету до ВВП відносно порогового значення

Примітка: побудовано автором

Останнім досліджуваним індикатором є обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %. Для аналізу даного показника скористаємось даними офіційного сайту Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень:

Таблиця 2.14

Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2011 – 2015рр.

Рік	2011	2012	2013	2014	2015
%	52,3	55,2	52,4	56,8	59,1

Примітка: складено автором на основі [60]

Аналізуючи даний індикатор можемо спостерігати що за досліджуваний період частка міжбюджетних трансфертів у структурі місцевих доходів зросла від 52,3% у 2011 році до 59,1% у 2015 році.

Динаміка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2011-2015рр. зображена на рисунку 2.10.

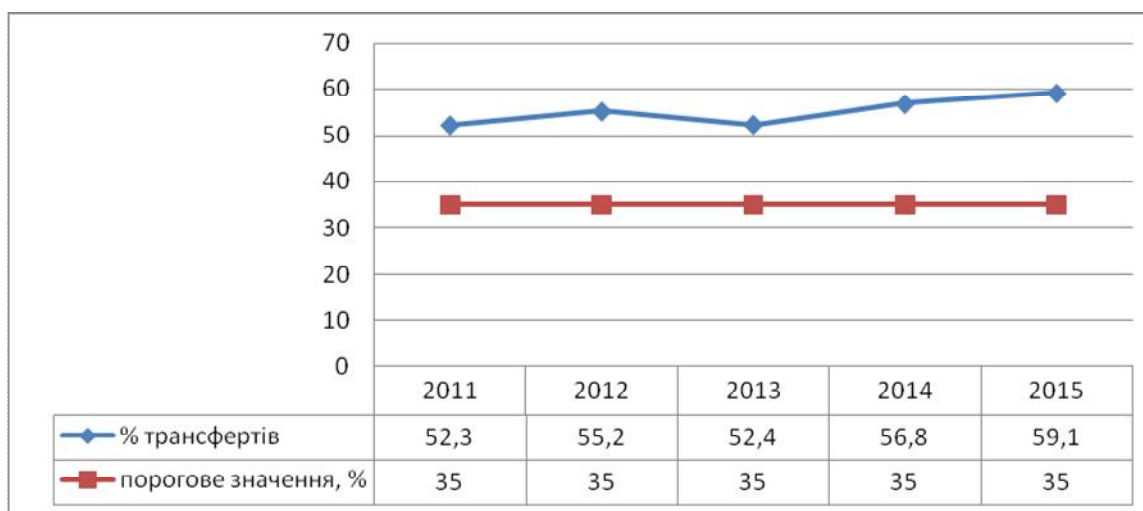

Рис. 2.10 Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів
відносно порогового значення

Примітка: побудовано автором

Зроблені розрахунки індикаторів бюджетної безпеки України та їх аналіз, дають нам змогу провести обґрунтовану оцінку рівня бюджетної безпеки.

2.3. Оцінка рівня бюджетної безпеки України

Рівень бюджетної безпеки України постійно перебуває у динаміці, яка може бути як позитивною, так і негативною. Його оцінювання відбувається на основі сукупності показників, жоден з яких не виконує роль універсального індикатора, який би однозначно інтерпретував ефективність управління бюджетною безпекою.

Узагальнюючи усі розраховані індикатори у підрозділі 2.2 можемо сформулювати наступну таблицю:

Таблиця 2.16

Динаміка індикаторів бюджетної безпеки України

Індикатор	2011	2012	2013	2014	2015	Порогове значення
Рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджету України, %	30,4	31,7	30,4	29,0	32,9	30 %
Виконання плану дохідної частини державного бюджету, %	100,4	90,4	96,6	89,8	103,4	100%
Виконання плану видаткової частидержавного бюджету, %	93,8	92,7	93,2	93,0	96,2	-
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	1,8	3,8	4,4	4,9	2,2	3%
Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	36	36,6	40,1	70,2	79,4	60%
Боргове навантаження на бюджет, %	16,5	18,7	22,6	32,8	74,1	30%
Відношення податкового боргу до ВВП, %	1,4	1,1	1	1,9	2,4	3%
Обсяг трансфертів з державного бюджету щодо ВВП, %	7,3	8,8	7,9	8,3	8,8	15%
Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	52,3	55,2	52,4	56,8	59,1	35%

Примітка: побудовано автором на основі розрахунків у підрозділі 2.2

Згідно з Маастрихтським договором, кожна країна яка приєдналась до Європейського союзу повинна дотримуватись встановлених індикативних показників, які відповідно мають граничні значення, та використовуються для оцінки стану бюджетної безпеки. Виконання цих показників потребує

постійного моніторингу з метою зменшення потенційних ризиків впливу на економіку країни.

Найбільш розповсюдженим індикативним показником на сьогодні, є відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, яке не повинно перевищувати 3%.

Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП поступово зростало на протязі 2011-2014 років, оскільки в 2011 році даний показник становив 1,8 % - що є сприйнятливим, та вже у 2014 році показник перевищував порогове значення на 1,9%, та був вищим у порівнянні з 2011 роком майже у три рази. У 2015 році даний показник становить 2,2%, таке скорочення рівня державного дефіциту звичайно сприяє зміцненню бюджетної безпеки (таб. 2.16). Спостерігаємо що індикатор перевищував порогове значення на протязі 2011-2013рр. Слід пам'ятати що на розмір бюджетного дефіциту, курс національної валюти та рівень бюджетної безпеки впливає динаміка дефіциту торговельного балансу, беручи до уваги, що український експорт має переважно сировинний характер і є залежним від цін на світових ринках.

Дані наведені в таблиці 2.16 дають змогу оцінити виконання наступного індикатора – рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет. Так, даний показник зберігається на рівні, що наближений до граничного останні 5 років та непервищував порогового значення (30%) лише у 2014 році, коли становив 29%. У 2015 році індикатор зріс до 32,9%, поясненням росту є зміни до Податкового кодексу України, яким передбачено збільшення ставок деяких податків. Рівень перерозподілу ВВП через бюджет відображає обсяг фінансових ресурсів держави, які перерозподіляються через систему державних фінансів, і свідчить про рівень централізації фінансової системи держави. З іншого боку, масштаби перерозподілу ВВП через зведений бюджет є одним з основних факторів, що впливають на темпи економічного розвитку країни.

Виконання плану дохідної частини бюджету у 2011 році становило 100,4%, що є хорошим показником, та у 2012-2014 рр. значення показника мало тенденцію до зниження. У 2014 році він становив 89,8 % що на 6,8% менше ніж у 2013 році. Та вже у 2015 показник знову зріс до позначки 103,4%. На нашу думку недовиконання плану видаткової частин державного бюджету не є загрозовим для бюджетної безпеки. Так у 2015 року індикатор набув значення 96,2%, що на 3,2% більше ніж у 2014 році, та на 2,4 % ніж у 2011 році.

Важливим фактором ефективності бюджетної безпеки є раціональність управління державним боргом. Тому необхідний моніторинг відношення державного боргу до ВВП, що в умовах ефективною бюджетної політики має зменшуватися. Водночас, внаслідок фінансовоекономічної кризи державний борг та його відношення до ВВП в останні роки зростали, що ми бачимо аналізуючи таблицю 2.16. У 2011 році загальний обсяг державного боргу до ВВП становив 35,9%, а у 2014 році індикатор виріс до 70,2%, перейшовши порогове значення – 55%. У 2015 році цей показник зріс більше ніж у 2 рази порівняно з 2011 роком та становив 79,4%. Даний індикатор перевищує гранично допустиму норму (55%) у 2014 та 2015 роках. Що ж до гарантованого державою боргу – спостерігається стабільний зріст показника, якщо у 2011 році це 8,8%, то вже у 2015 році – 12% до ВВП.

Оцінимо наступний індикатор – боргове навантаження на бюджет. Значення цього показника, на протязі досліджуваного періоду суттєво змінюється: якщо у 2011 році даний індикатор становив 16,5%, то у 2014 році перевищив порогове значення (30%) - виріс у два рази та становив 32,8%. Найвищим стало значення показника у 2015 році – 74,1%, а це у чотири рази більше ніж у 2011 році. Показник перевищує граничне значення у 2014-2015рр. На значення даного індикатора відобразилось збільшення податків на погашення та обслуговування державного боргу.

Ще одним суттєвим показником, який має вагомий вплив на стан бюджетної безпеки, є податковий борг, що виникає внаслідок несплати у

встановлені терміни суми податкових зобов'язань. Дані таблиці 2.16 засвідчують що показник перебуває у постійній динаміці останні 5 років. Так у 2011 році відношення податкового боргу до ВВП складає 1,4%, у 2013 році показник зменшується до 1%, але у 2015 році становить 2,4 та наближається до граничного значення. Тому може спостерігатись загроза бюджетній безпеці через накопичення податкового боргу, хоча граничну норму показник не перевищує.

Також важливим індикатором для оцінювання бюджетної безпеки є обсяг трансфертів з державного бюджету щодо ВВП, це дозволить дозволить сформулювати бачення стосовно самостійності місцевих органів влади та обтяжливості державного бюджету за рахунок трансфертних платежів. Обсяг трансфертів з державного бюджету до ВВП за досліджуваний період характеризується незначними змінами, проте водночас він залишається у межах допустимих порогових значень (15%). Так у 2011 році показник становив 7,3% щодо ВВП, а у 2015 році – 8,8, що на 1,5% більше ніж на початку досліджуваного періоду.

Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів на протязі останніх 5 років характеризується постійним збільшенням. За 2015 рік значення індикатора у порівнянні з 2014 роком зросло на 2,3% та становить 59,1%. Постійно зростаюча тенденція частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів має негативний вплив на бюджетну політику. Як видно з таблиці 2.16 обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів за досліджуваний період перевищує порогове значення.

Експертним методом було встановлено вагові значення індикаторів бюджетної безпеки України (таб. 2.16), а також вагові коефіцієнти (таб. 2.17). Знання вагових коефіцієнтів кожного індикатора дає можливість визначити міру впливу окремого індикатора на бюджетну безпеку та надає можливість розробки заходів щодо керування бюджетною безпекою країни.

Таблиця 2.17

Вогові коефіцієнти індикаторів бюджетної безпеки України

Індикатор бюджетної безпеки	Ваговий коефіцієнт
Рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджету України	25
Виконання плану дохідної частини бюджету	10
Виконання плану видаткової частини бюджету	10
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП	20
Відношення державного та гарантованого державаю боргу до ВВП	15
Боргове навантаження на бюджет	5
Відношення податкового боргу до ВВП	5
Обсяг трансфертів з державного бюджету щодо ВВП	5
Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів	5

Примітка: розраховано автором

Отже оцінивши кожен індикатор можемо оцінити рівень бюджетної безпеки вцілому за досліджуваний період. Для цього складемо таблицю, в якій зазначимо індикатори що не перевищували порогового значення та не були загрозливими для бюджетної безпеки знаком «+», а індикатори що перевищили порогове значення та являють собою загрозу бюджетній безпеці України знаком «-».

Таблиця 2.18

**Динаміка індикаторів бюджетної безпеки України
відносно порогового значення**

Індикатор	2011	2012	2013	2014	2015	Ваговий коефіцієнт
Рівень перерозподілу ВВП через Зведений бюджету України, %	-	-	-	+	-	25
Виконання плану дохідної частини державного бюджету, %	+	-	-	-	+	10
Виконання плану видаткової частини державного бюджету, %	-	-	-	-	-	10
Відношення дефіциту державного бюджету до ВВП, %	+	-	-	-	+	20
Відношення державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	+	+	+	-	-	15
Боргове навантаження на бюджет, %	+	+	+	-	-	5
Відношення податкового боргу до ВВП, %	+	+	+	+	+	5
Обсяг трансфертів з державного бюджету щодо ВВП, %	+	+	+	+	+	5
Обсяг трансфертів у доходах місцевих бюджетів, %	-	-	-	-	-	5
Рівень бюджетної безпеки	60	30	30	35	40	-

Примітка: побудовано автором на основі розрахунків у підрозділі 2.2

Відповідно до таблиці 2.18 можемо побудувати графік рівня бюджетної безпеки України за досліджуваний період.

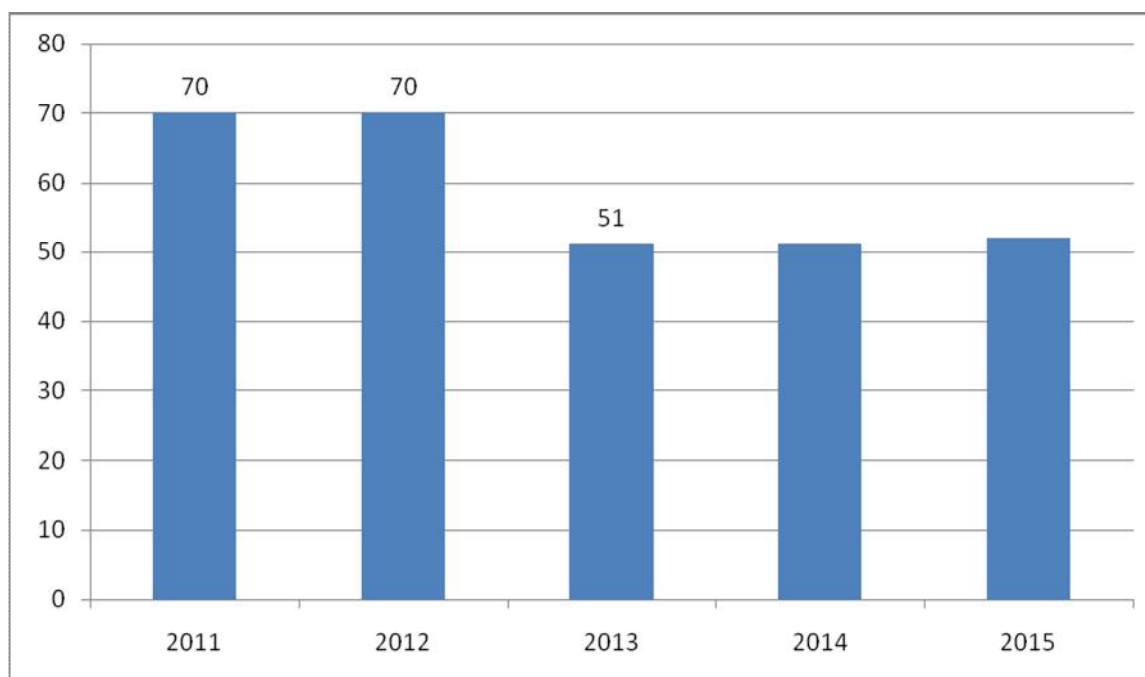

Рис. 2.11 Показники рівня бюджетної безпеки України за 2011 – 2015рр.

Примітка: складено автором

У цілому проведений аналіз індикаторів бюджетної безпеки у п.п 2.2 дозволив оцінити управління бюджетною безпекою України як незадовільне, головними причинами чого є зростаючий бюджетний дефіцит і покриття його за рахунок зовнішніх запозичень, високий рівень дотаційності місцевих бюджетів, низький рівень контролю у фінансовобюджетній сфері.

Бюджетна безпека держави, перш за все, визначається абсолютними розмірами державного бюджету як у розрізі дохідної, так і видаткової частини. Проте абсолютний розмір бюджету не може бути об'єктивним критерієм оцінки стану безпеки бюджетної сфери. Більш якісно про це може свідчити показник, який характеризує розмір видатків бюджету на душу населення країни. В Україні динаміка цього показника свідчить про певні позитивні зрушення.

На рівень бюджетної безпеки держави у значній мірі впливає структура доходів і видатків бюджету, що характеризується нестабільністю. Подібна ситуація в бюджеті свідчить про відсутність вивіреної фінансової стратегії і продуманої тактики реформування фінансової системи, у тому числі її найважливішої складової – бюджету держави

Фактором впливу на рівень перерозподілу є структура бюджетних видатків, у якій основну частину складають соціальні витрати, що включають видатки на освіту, охорону здоров'я та окремо видатки на соціальний захист. При їх оптимізації варто оцінити переваги й недоліки введення страхової медицини, недержавного пенсійного забезпечення та підвищення за рахунок частини вивільнених ресурсів видатків на суто соціальний захист населення.

Високий рівень перерозподілу може виступати чинником перенаправлення потенційних інвестиційних ресурсів на споживчі видатки. Його зростання дає можливість збільшити бюджетні доходи, що має короткостроковий характер. Потрібен баланс між підвищенням питомої ваги бюджетних доходів стосовно ВВП та інвестиційним розвитком.

Бюджетна безпека характеризується ступенем збалансованості бюджету, а отже розміром його дефіциту або бездефіцитністю. При цьому рівень бюджетної безпеки обернено пропорційний рівню бюджетного дефіциту. Тобто найбезпечнішим, за інших рівних умов, є бездефіцитний бюджет. На бюджетну безпеку визначальний вплив чинить рівень бюджетного дефіциту.

Проблеми бюджетної системи полягають не тільки у надзвичайно малих розмірах бюджету, але й у неякісному бюджетному плануванні. Прогнозні показники мають невизначеність, залежать від впливу невідконтрольних уряду чинників, що перетворює бюджет як фінансовий план на умовність і призводить до негативних наслідків.

Формування і стан державного бюджету залежить від проведення ефективної податкової політики.

Гостра проблема полягає в надмірному оподаткуванні, що зумовлює масове ухилення від сплати податків. Високий рівень прибуткового податку з громадян змушує їх приховувати свої доходи від оподаткування. Податок на прибуток підприємств стримує розвиток виробництва, а ставка ПДВ також зменшує попит населення. У свою чергу, недостатнє надходження податків до бюджету може сприяти збільшенню його дефіциту і, як наслідок, загрожувати фінансовій безпеці держави.

Законодавчо затверджена методика оцінки рівня бюджетної безпеки, як складової економічної безпеки має ряд недоліків, що в свою чергу, зижують достовірність її застосування. Основними з яких, на нашу думку є:

- недостатня кількість індикаторів для визначення рівня бюджетної безпеки що унеможлиблює розробку прогностичних даних та здійснення відповідних висновків по кожному з показників, зокрема не враховані індикатори пов'язані з домінуючим джерелом надходжень до бюджету - податками: зміна ставок оподаткування, податкових пільг, податкове навантаження на суб'єктів господарювання;

- формування переліку індикаторів здійснено на основі відбору показників визначених з урахуванням попередньо накопиченого досвіду та напрацювань українських та зарубіжних вчених, профільними міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки загалом.

Досліджуючи питання бюджетної безпеки слід відмітити що дана категорія нерозривно пов'язана з: - бюджетною політикою в частині забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного та місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. - можливістю бюджетної системи забезпечити фінансову самостійність держави та ефективне використання нею бюджетних коштів в процесі виконання функцій соціального захисту; державного управління та міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки і оборони, реалізації інвестиційної та екологічної політики [2].

На бюджетній безпеці не може не позначатися діюча правова база, професіоналізм і ретельність розробки і процедура розгляду та затвердження бюджету. Головним законодавчим актом, який на сьогодні визначає бюджетний процес в Україні є Бюджетний кодекс. Поряд з цим, в умовах зародження і розвитку демократії в країні все значущим стає положення про подвійну детермінованість бюджету – результатами економічної взаємодії в умовах ринку та політичного погодження у демократичних інститутах. При цьому результати прийняття рішень у демократичних процедурах прямо впливають на бюджет, часто не враховуючи економічні реалії. В цих умовах подекуди визначальними в плані показників і пропорцій бюджету стає вплив на нього явищ бюрократизації, корупції, лобювання, дії групових інтересів тощо.

Бюджетна безпека не в останню чергу залежить від ретельності складання бюджету, високого ступеня деталізації усіх його складових. Це обумовлено тим, що, з огляду на ці фактори, не тільки зростає чи, навпаки, знижується обґрунтованість закладених у бюджеті показників, а й підвищується можливість повноцінного контролю за витрачанням бюджетних коштів. Про ступінь деталізації Державного бюджету України донедавна говорити не доводилось. Лише в останні роки найголовнішому фінансовому документу держави почала приділятися більша увага. А до 2000 року Закон про держбюджет обмежувався 5 десятками статей разом з додатками, які зазвичай не підлягали опублікуванню, що не сприяло прозорості бюджету в очах платників податків. Для прикладу, скажімо, у США закон про бюджет складається більш ніж з 2 тис. сторінок. У Франції для обговорення бюджету у парламенті сенатори і депутати витрачають три місяці, в Україні ці процедури відбуваються у дещо спрощений спосіб. Бюджетна безпека залежить від своєчасності прийняття бюджету, оскільки зволікання у бюджетному процесі є дестабілізуючим чинником. Серед основних наслідків несвоєчасності прийняття бюджету: дезорганізація в

соціально- економічній сфері, зниження інвестиційної активності, посилення інфляційних процесів, дестабілізація національної валюти, тощо.

Висновки до розділу 2

Проведене дослідження дало змогу виявити, що для оцінки бюджетної безпеки України в основному використовуються Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, які дають можливість розрахувати зазначені в методиці індикатори та порівняти їх з нормативними значеннями, також вказаними в цій методиці. Крім того, даються вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексів економічної безпеки та інтегрального показника економічної безпеки. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України в основному зосереджені на аналізі бюджетної безпеки лише з однієї позиції – бюджетного дефіциту та його фінансування за рахунок зовнішніх запозичень. У методиці не приділяється уваги оцінці обсягів та вартості внутрішньої заборгованості, не розглядається структура доходів та видатків. Згідно з аналізом, проведеним у дослідженні, виявлено, що індикатори бюджетної безпеки не збігаються з граничним значенням індикаторів.

На сьогоднішній день стан бюджетної безпеки нашої країни забезпечено не повною мірою, тому постає потреба у вчасній діагностиці буженої системи, виявленні негативних чинників та розробці певних пропозицій щодо зміцнення конкретних складових бюджетної безпеки України.

Високий рівень зовнішньої заборгованості став причиною постійного дефіциту бюджету, розв'язання такої проблеми прямо впливає на бюджетну здатність країни, обумовлює динаміку та стан її золотовалютних резервів, стабільність національної валюти, рівень ставок по депозитах та кредитах.

Загалом аналіз індикаторів бюджетної безпеки України засвідчив наявність проблем у багатьох аспектах бюджетної політики та організації бюджетної системи країни, які можуть розглядатися як прямі загрози безпечному розвитку країни в цілому.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

3.1. Проблеми забезпечення бюджетної безпеки України та можливі шляхи їх вирішення

Забезпечення бюджетної безпеки у будь-якій країні є надзвичайно важливим питанням, оскільки основним фінансовим планом держави являється бюджет, то саме він відображає більшість фінансових процесів в самій країні, а також акумулює та перерозподіляє доходи і забезпечує фінансування усіх необхідних для країни витрат.

Державний бюджет України знаходиться під впливом різних факторів, які зумовлені як внутрішньою фінансовою політикою так і процесом зовнішньої глобалізації. В нашій країні на сьогоднішній день центральною ланкою дослідження питання бюджетної безпеки є вивчення саме системи її забезпечення. При оцінюванні стану бюджетної безпеки важливо звернути увагу на ефективність її побудови та функціонування.

Забезпечення стабільності бюджету – це основне завдання, яке стоїть перед Україною на сьогоднішній день. Бюджет повинен бути більш стійкішим відносно несприятливих зовнішніх впливів, грошово-кредитної політики.

На сьогодні в Україні недостатньо використовуються засоби гарантування бюджетної безпеки, що може бути доведено з використанням статистичних даних. Український бюджет є дефіцитним протягом багатьох років.

Формуючи бюджетну безпеку, держава зобов'язана дотримуватися таких основних умов [59, с. 27]:

1. Урахування вимог усіх об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства; вивчення і врахування попереднього досвіду фінансового і бюджетного розвитку;

2. Вивчення і врахування досвіду інших країн; врахування конкретного етапу розвитку суспільства, особливостей внутрішнього та міжнародного становища;

3. Дотримання комплексного підходу до розробки і реалізації заходів бюджетної політики, політики у галузі фінансів, ціноутворення, кредиту, заробітної плати тощо.

Діяльність держави у сфері формування, розподілу й перерозподілу коштів державного бюджету визначає зміст бюджетної політики, її курс, завдання й напрямки реалізації. В основу змісту бюджетної безпеки закладено її об'єктивно-суб'єктивні витоки. Бюджетна безпека формується у реальному економічному середовищі в рамках об'єктивних економічних відносин, що й обумовлює її об'єктивні витоки. Суб'єкт бюджетної політики не може без неї обійтися, її уникнути. На нього покладено відповідальність за достовірність досліджень особливостей й характеру процесів розподілу й перерозподілу бюджетних коштів, контролю за ними, їх оптимізацію, й на цій основі – побудову моделі бюджетної політики, що базується на об'єктивних економічних процесах. Ефективність такої роботи й визначатиме ефективність бюджетної безпеки у майбутньому[11, с. 25].

Бюджетна безпека держави як складова фінансової безпеки – це особливий стан платоспроможності держави, що забезпечує збалансування доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, доцільне використання фінансових ресурсів бюджетної системи у процесі виконання державною та місцевою владою своїх функцій (державного управління, міжнародної діяльності; фінансування науки, освіти, культури й охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки та оборони, реалізації інвестиційної та

екологічної політики) за рахунок збереження фінансової стабільності (стійкості) бюджетної системи до впливу загроз [47, с. 38]. На формування бюджетної безпеки держави впливають зовнішні і внутрішні чинники. Залежно від періоду і характеру завдань управління бюджетною безпекою необхідно розглядати через бюджетну стратегію та бюджетну тактику [52, с. 126].

Як ми наголошували у розділі 1, усі загрози що впливають на бюджетну безпеку держави можна розділити на зовнішні та внутрішні. Держава не має прямого впливу на зовнішні загрози та не може контролювати їх, тому вона повинна враховувати їх вплив та усі ризики при здійсненні своєї політики, на відміну від внутрішніх загроз, які є під контролем держави.

Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемам забезпечення бюджетної безпеки України, аналізуючи внутрішні та зовнішні загрози, що здійснюють на неї вплив.

Так, Г. Смоквіна виділяє головні причини виникнення внутрішніх загроз бюджетної безпеки України: неадекватна фінансово-економічна політика держави; помилки, зловживання та інші відхилення (безгосподарність, різноманітні економічні злочини, тощо) в управлінні фінансової системи держави; скорочення використовуваної ресурсної основи у фінансово-кредитній сфері діяльності для виходу з економічної кризи та успішного проведення подальших реформ; розвал фінансово-кредитної системи і послаблення її стабілізуючих функцій у сфері виконання та формування бюджету; низький рівень соціальної орієнтованості економіки; падіння платоспроможності населення; скорочення ролі внутрішніх соціально-економічних стимуляторів економічного зростання; зростання економічної злочинності, корупції; зростання фінансових втрат в результаті збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості в сфері економічних відносин; недосконалість механізмів формування економічної політики держави тощо.

Також автор виділяє основні зовнішні загрози бюджетній безпеці України: інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства; порушення національних пріоритетів України в області фінансів через просування іноземними партнерами вигідних їм економічних проектів і фінансових програм; формування іноземними партнерами такої структури зовнішньоекономічних зв'язків з Україною, в результаті якої остання поступово перетворюється на їх сировинний придаток; зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів; нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; криза грошової і фінансово – кредитної систем; нестабільність економіки[48, с. 50].

На нашу думку, розглядаючи проблеми забезпечення бюджетної безпеки, увагу також слід звернути на дослідження Д. Венцковського., який описує такі загрози бюджетній безпеці як: посилення тиску на державні фінанси в умовах недостатнього економічного зростання; поглиблення макрофінансових диспропорцій; нагромадження боргової концентрації; обмеження доступу до міжнародного ринку запозичень; розширення каналів і джерел трансферту криз; посилення негативного впливу прихованого безробіття.

Отож, серед проблем бюджетної безпеки України можна виділити такі ризики:

- 1) зростання дефіциту зведеного бюджету та неефективна бюджетна політика щодо формування доходів та витрат бюджету;
- 2) зростання зовнішнього боргу та небезпека загострення фінансової кризи;
- 3) недостатня інвестиційна активність та нестабільність національної грошової одиниці;
- 4) зростання тіньового сектору економіки та корупції у державних структурах влади;
- 5) нестабільність законодавства та військовий конфлікт на сході України;

б) переважання сировинної та низько-технологічної складової у загальних обсягах експорту товарів;

7) низький рівень соціальної орієнтованості економіки та падіння купівельної спроможності населення.

Також, до основних зовнішніх загроз бюджетній безпеці України можна віднести:

1) зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів;

2) не чітко спрямована зовнішньоекономічна політика України;

3) залежність України від монополістичної політики Російської Федерації щодо експорту газу;

4) відсутність умов для забезпечення експортної активності та надмірна імпортозалежність економіки України.

Кожна загроза має різносотонній вплив на бюджетну безпеку та її нейтралізація може здійснюватися різними методами, що даватиме різний ефект[36, с.25].

Досліджуючи шляхи забезпечення та зміцнення бюджетної безпеки України можемо звернутися до багатьох інтуючих досліджень вітчизняних учених.

Так, Т. Луцик-Дубова приводить досить ґрунтовну класифікацію методів стосовно зміцнення бюджетної безпеки України, в аспектах: реформування бюджетної системи; удосконалення монетарної політики; удосконалення валютної політика; регулювання фондового ринку; регулювання корпоративних відносин; регулювання страхового ринку [49, с. 174].

Науковий погляд стосовно шляхів підвищення рівня бюджетної безпеки України висловлює В. Вареник. Автор пропонує заходи щодо припинення окремих тіньових схем і обмеження тіньової економіки, поліпшення валютної та грошово-кредитної політики, зміцнення безпеки страхового та фондового ринків [11, с. 51].

Аналізуючи усі вищенаведені проблеми забезпечення бюджетної безпеки України можна виділити такі можливі шляхи їх вирішення:

1) загальний підхід до реформування бюджетного процесу та міжбюджетних відносин на усіх рівнях(місцевий, державний), з метою вдосконалення результату від застосування бюджетних коштів, використання бюджетною системою відповідних програм розвитку та отримання конкретних результатів;

2) за рахунок нарощення власного дохідного потенціалу розробити стратегії скорочення бюджетного дефіциту;

3) зменшити зовнішній борг України завдяки прямому зменшенню зовнішніх запозичень уряду та погашення довгострокових запозичень;

4) забезпечити усі потреби економічного зростання України, розробивши та впроваджуючи виважену грошово-кредитну політику, стабілізувати рівень національної одиниці та знизити рівень інфляції;

5) створення сприятливих умов для припинення відтоку капіталу за кордон;

6) шляхом нарощення частки золота в золотовалютних резервах оптимізувати їх структуру;

7) створення сприятливих умов та правил функціонування та розвитку ринку цінних паперів в Україні;

8) чітко визначити права і обов'язки емітентів та інвесторів шляхом розробки ефективної системи державного регулювання ринків капіталу, посилення контролю за дотриманням вимог законодавства, запобігання шахрайству.

Реалізація запропонованого комплексу заходів, що охоплює більшість складових фінансової безпеки, актуальних для України, потребує збалансування і комплексної взаємодії всіх гілок влади та суб'єктів господарювання. Саме забезпечення підтримки на законодавчому, виконавчому, владному рівнях дозволить значно підвищити рівень бюджетної безпеки та досягти економічного зростання країни.

У вітчизняній науковій літературі практично відсутні обґрунтовані підходи до визначення базових вимог, що висуваються при побудові механізму забезпечення бюджетної безпеки України. Раніше (до 2013 року) за основу аналізу механізму забезпечення фінансової та бюджетної безпеки держави брали Методику розрахунку рівня економічної безпеки України [54], складовою якої була фінансова безпека держави. Методику розрахунку рівня економічної безпеки України було розроблено для визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави та визначення повного переліку характеристик, що свідчать про стан економічної безпеки України.

У Методиці було визначено порядок обчислення основних показників, за допомогою яких обчислюється рівень економічної безпеки держави. Методика ґрунтувалася на комплексному аналізі критеріїв забезпечення економічної безпеки в Україні та застосовувалась при проведенні комплексної оцінки рівня економічної безпеки України загалом по економіці та за окремими сферами діяльності. Відповідно до положень вищезгаданого документа, фінансова безпека держави визначалася як провідний сегмент економічної безпеки держави, який також можна визначити як стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання, і до складу якого входили: бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека; боргова безпека; безпека страхового ринку; безпека фондового ринку. У 2013 році вищезгаданий Наказ Міністерства економіки було скасовано і затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [54]. Останнім документом визначаються можливі загрози економічній безпеці в Україні. Його використовують для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України загалом в економіці та за окремими сферами діяльності. У Методичних рекомендаціях

зазначається, що органи державної влади та інші установи можуть використовувати їх для визначення рівня складових економічної безпеки при прийнятті управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері.

За положеннями цього документа, фінансова безпека держави є також структурним елементом економічної безпеки держави та визначається як стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [3]. До її складу входять такі елементи: банківська безпека; безпека небанківського фінансового сектора; боргова безпека; бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека. Разом з тим, у чинній Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері визначено, що стан бюджетної безпеки держави залежить від явищ та чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави. За положеннями Концепції, фінансова безпека держави містить питання безпеки у бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектора, податковій сфері, сфері фінансів реального сектора економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектора [5].

Механізм забезпечення бюджетної безпеки складається з таких елементів: – всебічний моніторинг фінансової системи держави, що проводиться для своєчасного попередження, виявлення та мінімізації наслідків внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам об'єктів бюджетної безпеки держави; – розроблення та визначення соціально-економічних показників, що характеризують стан вітчизняної фінансової системи

держави; – діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці. Досліджуючи питання механізму правового забезпечення бюджетної безпеки держави, потрібно розглянути такі ключові елементи: об'єкти, суб'єкти, національні інтереси у фінансовій сфері, загрози (внутрішні та зовнішні), порядок захисту. Враховуючи правові засади та загальнонаукові підходи до визначення сутності бюджетної безпеки, можна визначити, що об'єктом бюджетної безпеки держави є бюджетна система, а конкретніше – усі її сфери та ланки. Отже, об'єктами бюджетної безпеки можуть бути: – будь-які особи (зокрема ті, що мають сталий правовий зв'язок з державою, тобто її громадяни); – апарат управління держави (зокрема його окремі структурні частини); – підприємства, установи, організації; – частини території держави (зокрема адміністративно-територіальні одиниці); – суспільство, що населяє державу; – держава. Не потрібно забувати, що будь-які заходи, що спрямовані на забезпечення бюджетної безпеки держави, мають першочергово забезпечувати права та свободи людини і громадянина, що проживають на території певної держави. До суб'єктів, що забезпечують бюджетну безпеку, належать: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; Державна фіскальна служба України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Служба безпеки України; Державна прикордонна служба України; громадяни України та їх об'єднання. Розглядаючи механізм забезпечення бюджетної безпеки держави також потрібно визначити, на захист чого скерована ця діяльність, а саме на підтримку та забезпечення належного рівня національних інтересів у фінансовій сфері. Детальніше ці питання розглянуто у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [5]. Як ми вже раніше зазначали, бюджетна безпека держави входить до складу економічної безпеки держави, а отже, пріоритетами національних інтересів

України в економічній сфері можна вважати: – повноцінне входження економіки України у європейський правовий простір; – подолання наслідків економічної кризи в державі; – розбудова потужної ринкової економіки та забезпечення поступового зростання добробуту українського суспільства; – розвиток взаємовигідних економічних відносин з іншими державами світу.

Отже, забезпечення бюджетної безпеки має на меті підвищення добробуту українського народу та створення економіки, яка б ефективно функціонувала у державі в умовах глобалізації. Тобто, підтримка вітчизняного економічного зростання та забезпечення соціальної спрямованості економічного розвитку – це пріоритетні національні економічні інтереси України в економічній сфері та провідні напрямки економічної політики нашої держави [15, с. 44]. Беручи до уваги вищезазначені твердження, пріоритетними національними інтересами у фінансовій сфері є:

- підвищення вітчизняного інвестиційного потенціалу та інноваційної активності вітчизняних підприємств;
- детінізація економіки та залучення вивільнених ресурсів у загальнодержавницькі процеси;
- фінансово-бюджетна децентралізація;
- забезпечення бюджетної дієздатності держави;
- забезпечення курсової стабільності вітчизняної валюти;
- підвищення ефективності роботи банківського сектора української економіки;
- реформування фінансового ринку та повноцінне входження національної економіки до структури міжнародних фінансових ринків;
- мінімізація впливу світових фінансових криз на фінансову систему України.

Належне функціонування системи бюджетної безпеки також передбачає своєчасне розпізнавання можливих загроз, що можуть впливати

на стан бюджетної безпеки держави. Законодавчо визначено доволі широкий спектр загроз, що можуть впливати на стан бюджетної безпеки держави.

Враховуючи те, що забезпечення дієвої системи бюджетної безпеки передбачає з'ясування та систематизацію явищ і подій, настання або здійснення яких безпосередньо чи опосередковано може становити загрозу окремим структурним елементам бюджетної безпеки держави або фінансовій безпеці держави загалом, отже, вищезгадані загрози ми можемо розподілити на дві великі групи: внутрішні та зовнішні. Пропонуємо розширити представлену у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері систему явищ і чинників, що можуть призвести до створення зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовій безпеці держави. Присутність внутрішніх загроз насамперед слід пов'язувати з нестабільністю політико-економічної ситуації, а також незавершеністю реформування ринкової економіки в державі. До основних внутрішніх загроз бюджетній безпеці держави належать:

- нестабільність політичної ситуації;
- високий рівень корупції;
- неефективне регулювання та низький рівень правової культури у фінансовій сфері;
- значне зниження інвестиційної та інноваційної активності;
- низький рівень золотовалютних резервів;
- неефективність податкової системи та значне ухилення від сплати податків та зборів;
- невисокий рівень бюджетної дисципліни та постійний бюджетний дефіцит;
- високий рівень боргової залежності держави;
- тінізація та криміналізація економіки, нелегальний відтік капіталів за кордон;
- непрогнозована політика регулювання курсу національної валюти Національним банком України;

- значні проблеми у функціонуванні фондового ринку держави;
- низький рівень власної капіталізації банківської сфери;
- невисокий рівень доходів суспільства.

Водночас зовнішні загрози бюджетній безпеці можуть бути пов'язані з такими факторами, як:

- нестабільність функціонування держави у сучасних геополітичних процесах;
- невисокий рівень залучення ефективних зовнішніх інвестицій та безконтрольність щодо накопичення зовнішньої заборгованості;
- значне падіння доходів від експорту української промисловості та агропромислового комплексу;
- надмірне втручання міжнародних фінансових організацій у внутрішні справи держави;
- вплив наслідків світових фінансових криз на функціонування і так нестабільної бюджетної системи держави.

Сьогодні процеси у фінансовій системі держави розвиваються доволі швидко. Для того, щоб своєчасно реагувати на їхні негативні наслідки, а також попереджати самі процеси, необхідно сформувати ефективну та економічно виправдану систему захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки у її фінансовому вимірі.

Провідною метою політики національної безпеки України є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, додержання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. За положеннями Стратегії національної безпеки України [4], забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки не можливе без структурної перебудови і підвищення конкурентоспроможності національної економіки, без дерегуляції економіки, захисту економічної конкуренції, формування сприятливого бізнес-клімату

та умов для прискореного інноваційного розвитку[27, с.56]. Саме для цього необхідно насамперед поліпшити інвестиційний клімат у державі, залучити іноземні інвестиції у ключові галузі економіки, зокрема в енергетичний та транспортний сектори. Це можна здійснити за допомогою створення та налагодження роботи системи забезпечення дієвого захисту права власності, удосконалення регуляторного і корпоративного законодавства, обмеження монополізму, поступового розвитку фінансового і фондового ринків у державі. Також доволі важливим завданням для налагодження роботи бюджетної безпеки держави є реформування податкової безпеки держави. Необхідно поступово підвищити ефективність використання бюджетних коштів, а також забезпечити дієвий державний контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорість використання ними фінансових ресурсів, ефективність тарифної та регуляторної політики, а також ресурсів міжнародної економічної допомоги та міжнародних фінансових організацій, дієвого контролю за станом державного боргу[51, с.49].

Окрім вищезгаданого доволі важливим є зменшення рівня тінізації вітчизняної економіки, адже ресурси, які поглинає тіньова економіка – це невикористані внутрішні інвестиції у добробут українського суспільства. Необхідно створити системну протидію організованій економічній злочинності та «тонізації» економіки на основі формування переваг легальної господарської діяльності та водночас консолідації дій органів державної влади з виявлення активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскації. Нова стратегія забезпечення бюджетної безпеки держави має бути орієнтована на розроблення та впровадження заходів стосовно закріплення та розвитку позитивних тенденцій, а також подолання негативних процесів у фінансових правовідносинах.

Також мають бути визначені мета та перспективи цієї стратегії, способи та засоби, за допомогою яких її можна реалізовувати на практиці. Зауважимо, що фінансова безпека держави не може бути статичною величиною, враховуючи, що суспільство, яке населяє державу, постійно

розвивається та удосконалюється, а також знаходиться у постійних комунікативних зв'язках із суспільствами інших держав світу. І цей розвиток проходить у всіх сферах, насамперед у сфері соціально-економічного і політичного розвитку.

3.2 Окремі пропозиції щодо зміцнення бюджетної безпеки України

Бюджетна безпека займає провідне місце серед структурних елементів в загальній системі фінансової безпеки. Це пояснюється тим, що саме бюджет є дієвим важилем мікроекономічної стабілізації та виступає інструментом забезпечення та регулювання соціально-економічного розвитку нашої держави.

Для зміцнення бюджетної безпеки України бюджетна політика держави має бути зорієнтована на забезпечення фінансової та економічної стабільності, а також стійкого розвитку країни. Ключовими факторами результативного виконання функцій держави та підвищення якості державних послуг є збалансованість доходів та видатків бюджетної системи, а також ефективне управління дефіцитом та державним боргом (див. рис.3.1)

В умовах фіскальних ризиків і обмежень необхідно підтримувати мінімальні державні соціальні стандарти, безперебійне фінансування освіти, науки, охорони здоров'я, оборони, охорони громадського порядку, судової системи, здійснювати фінансову підтримку місцевого самоврядування тощо. Реалізації цих завдань підпорядковані пріоритети бюджетної політики, які розробляються на середньо- та довготермінову перспективу з урахуванням основних засад економічного та соціального розвитку країни.

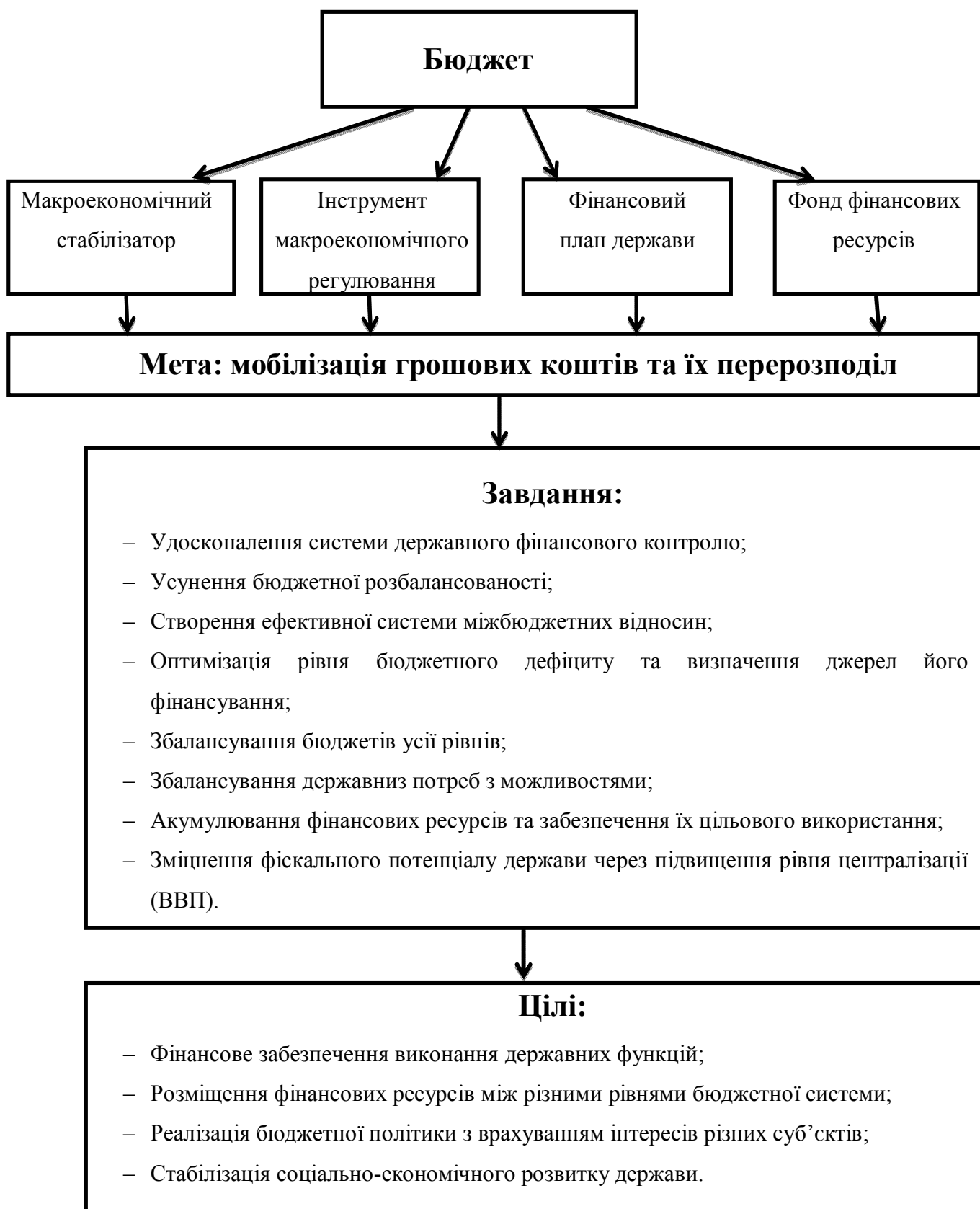

Рис. 3.1 Роль бюджету в соціально-економічному розвитку держави

Примітка: складено автолром

У цілому бюджетна безпека держави зумовлюється процесом бюджетотворення, рівнем бюджетної дисципліни, своєчасністю прийняття та характером касового виконання бюджету, розміром бюджету, рівнем перерозподілу ВВП через бюджет, розміром, характером та рівнем дефіциту бюджету, методами фінансування дефіциту тощо, які загалом формують її загальні цільові критерії.

Для досягнення та зміцнення бюджетної безпеки України П. Пацурківський пропонує йти деякими шляхами [49, с.72]. Розглянемо їх детальніше:

1. вдосконалення бюджетної систематизації процесу розробки і процедури розгляду та затвердження бюджету;
2. оптимізація масштабів бюджетного фінансування;
3. визначення характеру бюджетної класифікації та обрання його найоптимальнішої моделі;
4. формування достатніх бюджетних резервів;
5. якісного поліпшення бюджетної дисципліни, обліку та контролю.

Абсолютно виправданим є твердження про те, що одне із центральних питань, яке сьогодні визначає стан бюджетної безпеки держави, «полягає у паритетності розподілу грошових ресурсів у межах бюджетної системи України і, як результат, ефективності організації міжбюджетних відносин» [6, с.64]. Підтримуємо Є. Дмитренко у тому, що доречно на державному рівні визначити стратегію фінансової безпеки, яка має включати систему певних заходів, методів і механізмів, за допомогою яких: визначаються критерії та параметри стану фінансової системи держави, які відповідають вимогам фінансової безпеки та забезпечують захист життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави; виробляється механізм забезпечення фінансової безпеки і захисту фінансових інтересів особи, суспільства, держави шляхом застосування всіма органами публічної влади правових, економічних, адміністративних засобів впливу; виявляються внутрішні і зовнішні загрози

фінансової безпеки, проводиться їх аналіз та здійснюються заходи з метою попередження чи виключення їх шкідливого впливу в майбутньому.

Нестабільність у цій сфері не дозволяє забезпечити відповідний рівень економічного зростання, ускладнює здійснення ефективної реструктуризації економіки, здійснює негативний вплив на макроекономічну, банківську, боргову сфери в Україні. За такої ситуації, коли відбувається значна дестабілізація економіки, постає необхідність комплексного підходу до постійного моніторингу та аналізу параметрів стану системи державних фінансів в цілому та показників бюджетної безпеки зокрема.

Сьогодні, у зв'язку з обраним європейським вектором розвитку, потрібно враховувати у першу чергу стандарти та вимоги ЄС. Вже передбачаються певні заходи адаптації до нової європейської тенденції розвитку. Так, однією із 62-х реформ, що проголошені у Стратегії «Україна-2020», є реформа фінансового контролю держави та стабілізації державного бюджету [3].

У той же час дослідження основних показників бюджетної безпеки свідчать про те, що бюджет України є дефіцитним протягом останніх багатьох років. Так, найважливіший показник, що ілюстрував стан бюджетної сфери України загалом і бюджетної безпеки зокрема, окрім дефіциту державного бюджету— загальний обсяг фіскального розриву в країні, або обсяг тих коштів, яких не вистачає на покриття всіх «дірок» сфери державних фінансів, за офіційними даними ще на 1.04.2015 року складав 289 млрд грн, що практично було тотожним сумі доходів державного бюджету на 2015 рік.

На сьогодні значним тягарем для бюджету є необхідність обслуговування значних сум міжнародних кредитів, отриманих Україною ще під час погіршення внутрішньої економічної ситуації протягом глобальної фінансової кризи, а також і в наступні роки за певних причин, зокрема і в останній період у зв'язку із зростанням військових витрат задля

протистояння військовій агресії Росії та необхідності пошуків джерел для подолання кризи[37, с. 113].

За нинішніх обставин, коли значно посилився вплив на українську економіку, зокрема, неекономічних чинників – воєнних, інформаційно-психологічних, соціальних й адміністративних, та помітно зріс безпосередній і опосередкований вплив інших держав на розвиток економічних процесів у країні, загалом фінансово-політична ситуація в Україні відображає особливі загрози бюджетній безпеці на всіх рівнях, про що наголошують багато науковців та практиків. Це доводить, що гарантування бюджетної безпеки держави знаходиться серед ключових завдань при реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів з метою виконання Стратегії «Україна-2020» та вимагає термінових дієвих кроків з боку держави[16, с.137].

Отже, проведені дослідження демонструють досить скрутну ситуацію у сфері державних фінансів України та максимально актуалізують проблему зміцнення бюджетної безпеки, зокрема. Очевидним є те, що ефективне реформування усіх сфер економіки на виконання Стратегії «Україна-2020», насамперед системи державних фінансів, неможливе без гарантування бюджетної безпеки. Саме реалізація практичних кроків щодо її зміцнення в якості стратегічного пріоритету сучасних українських реформ дасть поштовх до позитивних змін у соціальній та економічній сферах держави, прокладе траєкторію українського шляху виходу з глибокої кризи.

На нашу думку для недопущення погіршення наявної ситуації доцільно вживати певних заходів з метою зміцнення бюджетної безпеки. Ці заходи повинні бути реалізованими за такими напрямками:

1. Оптимізація видаткової частини державного бюджету, зокрема за рахунок застосування програмно – цільового методу планування витрат на державному та місцевому рівнях;

2. Зменшення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу шляхом зменшення зовнішніх запозичень та погашення поточного боргу за рахунок внутрішніх доходів;

3. Державна підтримка розвитку інвестиційного клімату України для залучення додаткового капіталу в економіку, а відтак збільшення доходів державного бюджету;
4. Необхідно розробити Концепцію фінансової безпеки України, яка б враховувала у собі орієнтацію України в інтеграцію в європейські структури та специфіку національної фінансової системи;
5. Створити ефективну систему управління та контролю за використанням бюджетних коштів з метою уникнення ризику розпорошення бюджетних ресурсів;
6. Подальше вдосконалення податкової та бюджетної системи, утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на економічно безпечному рівні;
7. Здійснювати постійний моніторинг і аналіз умов, чинників, загроз та індикаторів фінансової безпеки, в тому числі й бюджетної, і на їх основі прогнозувати значення показників у перспективі, розробляти і здійснювати конкретні заходи щодо підтримання фінансової безпеки на належному рівні, а також вивчати досвід із існуючих заходів щодо уникнення і ліквідації загроз фінансовій безпеці в інших країнах.

Висновки до розділу 3

Отже, поглиблення кризових явищ в економіці України потребує об'єктивної і неупередженої оцінки з точки зору бюджетної безпеки.

Проведений аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз фінансово-економічної безпеки показав, що в інтересах реального соціально-економічного розвитку, Україні необхідно переглянути урядовий курс і провести реформи в бюджетній, борговій, валютній, грошово-кредитній, зовнішньоекономічній сферах.

Сучасна динаміка суспільних процесів в Україні й світі зумовлює необхідність формування адекватної, ефективної та економічно виправданої системи захисту національних інтересів та забезпечення національної (у тому числі економічної і фінансової) безпеки. Стратегічною метою політики національної безпеки України є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, дотримання прав і свобод людини й громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення.

Уряд повинен зупинити глобальні відтоки капіталу, функціонування тіньового сектора та ліквідувати державний борг та дефіцит, вживши кардинальні заходи щодо стабілізації фінансової системи і зміцнення фінансової безпеки. Реалізація цих заходів, що охоплюють більшість складових фінансової безпеки, актуальних для України, підвищить рівень економіки за умови повної підтримки на законодавчому, виконавчому і владному рівнях.

Необхідно підвищити ефективність використання державних коштів, забезпечити дієвий державний контроль за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорість використання ними фінансових ресурсів, ефективність тарифної та регуляторної політики. Заходи економічної політики держави слід спрямовувати також на зміцнення фінансового стану суб'єктів господарювання, забезпечення зростання їх рентабельності та капіталізації. Не менш важливо забезпечити подолання тінізації економіки та припинення відпливу капіталів за кордон; збалансований розвиток бюджетної сфери; внутрішню і зовнішню захищеність національної валюти, її стабільність, захист інтересів вкладників; здійснення виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі теоретично узагальнено та запропоновано розв'язання наукового завдання, що полягає у розробці пропозицій щодо удосконалення та підвищення рівня бюджетної безпеки України у контексті національних інтересів. Результати написання дипломної роботи дозволяють зробити наступні висновки:

1. Бюджетна безпека являється передумовою виконання ефективної державної фінансово-економічної політики у контексті національних інтересів. Бюджет як фінансова база державного регулювання ринкової економіки повинен створювати передумови для економічного розвитку країни та забезпечувати регулювання економічних та соціальних процесів в інтересах суспільства, тому важливим є раціональне та чітке його виконання.

2. Основними негативними тенденціями, що становлять суттєві загрози бюджетній безпеці України, є: невиконання показників доходів і видатків бюджету; різке збільшення державного та гарантованого боргу держави; зменшення позитивного фінансового результату суб'єктів господарювання від звичної діяльності до оподаткування; зменшення загального обсягу зовнішньої торгівлі; збільшення від'ємного показника зовнішньоторговельного сальдо.

3. З економічного погляду, бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати притаманні їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків та отримувачів бюджетних коштів з урахуванням індивідуальних, корпоративних і суспільних інтересів.

4. Рівень фінансової безпеки держави, а отже і бюджетної зумовлений декількома факторами: 1) ступінь розвитку ринку капіталів, на

якому в обігу знаходяться значна кількість акцій суб'єктів господарювання, діють різноманітні фінансові інститути; 2) міра відкритості внутрішнього ринку; 3) набір фінансових інструментів; 4) схильність населення до операцій із фондовими цінностями; 5) концентрація інтелектуальних ресурсів, задіяних у розвитку фінансового ринку; 6) фінансовий клімат країни; 7) рівень ефективності боротьби зі злочинами у фінансовій сфері.

5. Механізм забезпечення бюджетної безпеки складається з таких елементів: – всебічний моніторинг фінансової системи держави, що проводиться для своєчасного попередження, виявлення та мінімізації наслідків внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам об'єктів бюджетної безпеки держави; – розроблення та визначення соціально-економічних показників, що характеризують стан вітчизняної фінансової системи держави; – діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці.

6. Для зміцнення бюджетної безпеки України бюджетна політика держави має бути зорієнтована на забезпечення фінансової та економічної стабільності, а також стійкого розвитку країни. Ключовими факторами результативного виконання функцій держави та підвищення якості державних послуг є збалансованість доходів та видатків бюджетної системи, а також ефективне управління дефіцитом та державним боргом.

7. В умовах фіскальних ризиків і обмежень необхідно підтримувати мінімальні державні соціальні стандарти, безперебійне фінансування освіти, науки, охорони здоров'я, оборони, охорони громадського порядку, судової системи, здійснювати фінансову підтримку місцевого самоврядування тощо. Реалізації цих завдань підпорядковані пріоритети бюджетної політики, які розробляються на середньо- та довготермінову перспективу з урахуванням основних засад економічного та соціального розвитку країни.

Таким чином, створення повноцінного механізму забезпечення бюджетної безпеки держави передбачає перш за все вирішення широкого

кола проблем, що стосуються формулювання критеріїв та принципів забезпечення фінансової безпеки, визначення пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері, здійснення постійного відстеження факторів, які викликають загрозу бюджетній безпеці країни, а також вживання заходів щодо їх попередження та подолання.

Для створення механізму забезпечення бюджетної безпеки необхідно вирішити цілий комплекс правових, структурно-організаційних, процедурних, кадрових, технологічних і ресурсних питань.

Механізм забезпечення бюджетної безпеки складається з таких елементів:

- всебічний моніторинг фінансової системи держави, що проводиться для своєчасного попередження, виявлення та мінімізації наслідків внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам об'єктів бюджетної безпеки держави;
- розроблення та визначення соціально-економічних показників, що характеризують стан вітчизняної фінансової системи держави;
- діяльність держави щодо виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці.

Розгляд та дослідження бюджетної безпеки є однією із важливи проблем, що стоять перед Україною. Саме вивчення цієї проблеми дозволить створити певний фундамент для проведення ефективної економічної політики та інтеграції держави в європейський простір згодом, а також забезпечить фінансову стабільність та платоспроможність суб'єктів господарювання в цілому. На даний період питання забезпечення бюджетної безпеки є досить актуальним для України тому, що негативні тенденції кризових явищ в сфері фінансів країни можуть призвести до втрати економічної самостійності щодо визначення соціально-економічного розвитку суспільства, зменшення прибутків підприємств, а в подальшому доходів державного та місцевих бюджетів, зниження рівня доходів та платоспроможності населення, що суттєво впливатиме на рівень бюджетної безпеки в цілому.

Бюджетна безпека являє собою можливість бюджетної системи забезпечити платоспроможність країни під час збалансування доходів та видатків, а також забезпечити ефективне використання бюджетних коштів у процесі виконання функцій державного регулювання економічного розвитку, реалізації соціальної політики, утримання органів державного управління, забезпечення національної оборони та безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Л. Інституціональні засади стабілізації економічної системи України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / Л. Алексеєнко, Д. Алексеєнко // Наука й економіка. – 2009. – № 3, т. I. – 339 с.
2. Андрощук В. Фінансова безпека держави: еkleктизм теоретичних інтерпретацій // В. Андрощук. – К., 2005. – 310 с
3. Барановський О. Фінансова безпека: монографія; Інститут економічного прогнозування / О. Барановський. – К. :Фенікс, 1999. – 338 с.
4. Богдан Т. Достаточность международных резервов как предпосылка обеспечения макрофинансовой стабильности [Електронний ресурс] / Т. Богдан // Экономика Украины. - 2012. - № 8. – 154 с. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekukrr_2012_8_6
5. Богомолова Н. Ефективність бюджетної політики всистемі фінансової безпеки держави [Електронний ресурс] // Ефективна економіка — 2011. — № 11. — Режим доступу: <http://su0.ru/A5LZ>
6. Буковинський С. Шляхи розвитку бюджетної системи України // Буковинський С. Фінанси України. - 1998. - № 9. – 284 с.
7. Буркальцева Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : [монографія] / Д. Буркальцева. – К. : Знання України, 2012. – 347 с.
8. Бюджетна політика в Україні в умовах ризиків сповільнення економічної динаміки : аналіт. доп. // Молдован О., Біла С., Шевченко О., Кушнір М. – К. : Вид-во НІСД, 2012. – 25 с.
9. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>.
10. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік [Зубенко В., Сам- чинська І., Рудик А. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення

місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2014. – 80 с.

11. Вареник В.Грошово-кредитні відносини в умовах хаотичного структурування економіки / В. Вареник // Розвиток державних фінансів в умовах хаотичного структурування економіки: монографія / С. Кузнецова, В. Вареник, М. Кохан [та ін.]; за заг. наук. ред. С. Кузнецової. – Київ: Центр учбової літератури, 2014. –309 с.

12. Василик О. Бюджетна система України : підручник / О. Василик, К. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с

13. Василик Одержавні фінанси України // Василик О., Павлюк К. Київ: ЦУЛ, 2003, 608 с.

14. Вашай Ю. Шляхи підвищення рівня фінансової безпеки України на сучасному етапі / Ю. Вашай // Галицький економічний вісник.–2012.– №6(39).– 375 с.

15. Виступ Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка у Верховній Раді 27 березня 2014 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247147805&utm

16. Геєць В. Перехідна економіка: [підручник] / В. Геєць, Є. Пенченко, Е Лібанова та ін. За ред. В Геєця. – К.: Вища школа. – 2003. – 591 с

17. Геєць В. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк та ін.: За ред. Гейця В.: Монографія. – Х.:ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

18. Гордієнко Т. Теоретичні основи взаємообумовленості національної та регіональної економічної безпеки / Т. Гордієнко // Економіка та право. – 2010. – № 1. –172 с.

19. Городецкий А. Формирование единой системы государственного финансового контроля [Текст] /А. Городецкий, А. Морукова// Вопросы экономики. – 2004. – №1. – 216 с.

20. Губський Б. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 122с.
21. Дарнопих, Г. Елементи системи національної економічної безпеки / Г. Дарнопих // Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні: зб. наук. праць. – Харків : ХІБМ, 1998. – 176 с.
22. Деменок, О. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави – С. 47 – 53 [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
23. Деєва Н. Стабільність і ефективність бюджетного процесу // Фінанси України. - 2001. - № 5. –460 с.
24. Єрмошенко М. Засади формування бюджетної політики держави / М. Єрмошенко, С. Єрохін, І. Плужников, Л. Бабич, А. Соколовська; Нац. акад. упр. - НАУ, 2003. - 284 с. - Бібліогр.: - 265 с.
25. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко; Київський національний торговельно-економічний університет . – К.: ВЦ КНТЕУ, 2001. – 310 с.
26. Єфіменко Т. Бюджетна політика України в системі інструментів конкурентоспроможності держави / Т. Єфіменко. - 320 с. Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8937/04Efimenko.pdf?sequence=1>
27. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року № 964-IV
28. Закон України «Про основні напрями бюджетної політики на 2012 рік» / Верховна Рада України. Постанова від 13.05.2011 р., № 3358-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3358-vi>.
29. Зятковський І. Вплив держави на економічні процеси і розбудову ринкової інфраструктури в Україні / І. Зятковський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – 225 с.

30. Інфографіка: Основні параметри Бюджету-2015, запропоновані Урядом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>
31. Інформація про стан виконання Зведеного і Державного бюджетів України за 2010-2015 рр. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk / publish/archive/main? cat_id=77440.
32. Ісмаїлов А. Бюджетний процес та напрями його вдосконалення // Фінанси України. - 2002. - № 8. –380 с.
33. Кибиткин А. Эконометрические методы оценки чувствительности экономической системы / А. Кибиткин, О. Скотаренко // Вестник МГТУ имени Н. Баумана : научно-теорет. и прикл. журнал. – 2010. – № 1. - 22 с.
34. Кириленко О. Вдосконалення міжбюджетних відносин в Україні / О. Кириленко // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – Вип. 4. –39 с.
35. Кишакевич Б. Оптимізація розподілу економічного капіталу // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: Збірник науково – технічних праць. – Львів: НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7.- 307 с.
36. Кишакевич Б. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації [Текст] /Б. Кишакевич// Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.7. – С. 205
37. Климко Г., Основи економічної теорії: політекономічний аспект. //Климко Г., Нестеренко В.- К. Вища школа- Знання, 2004, 743с.
38. Колесник О. Податки у регулюванні доходів різних ланок бюджетної системи //Колесник О. Економіка АПК. - 2003. - № 8. –155 с.
39. Колодій С. Децентралізація бюджетної системи та економічне зростання //Колодій С. Фінанси України. - 2001. - № 3. –482 с.
40. Комарницький І. Сутність і шляхи забезпечення фінансової безпеки держави / І. Комарницький // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2010. – №2(49). – 390 с.

41. Комарова І. Вплив світової фінансової кризи на бюджетну безпеку України / І. Комарова, В. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу : на-ук. екон. журнал. – 2010. – № 4(12). – 167 с.
42. Криворотов В. Экономическая безопасность государства и регионов : учебн. пособ. [для студ. ВУЗов] / В. Криворотов, А. Калина, Н. Эриашвили. – М. : Изд-во ЮНИТИ- ДАНА, 2011. – 351 с.
43. Кудряшов В. Поняття бюджетної системи та її децентралізації// Фінанси України. - 2006. - № 8. –260 с.
44. Куряков С. Характеристика финансовой безопасности / С. Куряков // Тенденции развития экономики: сборник научных трудов. — Саратов : СГУ, 2001 — 170 с.
45. Ливдар М. Бюджетне забезпечення економічної безпеки [Текст] / М. Ливдар [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vldfa/2010_18/Lyvdar.pdf
46. Лисяк Л. Бюджетна політика держави в умовах фінансової глобалізації [Текст] / Л. Лисяк// Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1(24). – . 18 с.
47. Лісовська О. Економічна політика і економічна безпека України : [навч. посіб] / О. Лісовська. – К. : Вид. НА СБ України, 2003. – 183 с.
48. Лук'яненко І. Напрями реформування бюджетно-податкової системи в Україні // Економіка. Фінанси. Право. - 2004. - № 6. – 428 с.
49. Луцик-Дубова Т. Проблеми бюджетної безпеки держави [Текст] / Тетяна Олексіївна Луцик-Дубова // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 13. –282 с. – ISSN 1993-0259

50. Макарюк О. Напрями забезпечення фінансової безпеки через регулювання інвестиційного ринку /О. Макарюк // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №6. –146 с.
51. Макогон В. Пріоритети сучасної бюджетної політики України [Текст] / В. Макогон // Вісник КНТЕУ. – 2011. – №3. – 150 с.
52. Медведкіна Є. Теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової безпеки національних економік / Є. Медведкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2011_1/tom1/249.pd.
53. Миколайчук А. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу [Текст] / А. Миколайчук // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. –321 с..
54. Наказ Мінекономрозвитку від 29.10.2013р. №1277 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України" [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738
55. Олешко О. Конституційно-правовий контроль за бюджетною системою України //Олешко О. Молода нація. Альманах. - 1997. - № 7. - 98с.
56. Опарін В. Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні //Опарін В. Фінанси України. - 2000. - № 9. – 133 с.
57. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
58. Офіційний портал Верховної ради України [Елек" тронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
59. Офіційний портал Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>

60. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/414/>
61. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.minfin.gov.ua/](http://www.minfin.gov.ua/)
62. Парижак Н. Формування ефективної бюджетної системи України// Фінанси України. - 1998. - № 1. –34 с.
63. Плужніков І. Засади визначення пріоритетів бюджетної політики держави //Плужніков І,Парижак Н. Економіст. - 2003. - № 2. –34 с.
64. Полозенко Д. Фінансова система України і бюджетний процес: сутність та шляхи їх удосконалення // Полозенко Д., Фінанси України. - 2006. - № 11. - -56 с.
65. Полозенко Д.Соціальний бюджет як основа розвитку економіки України // Полозенко Д., Економіка АПК. - 2005. - № 7. –248 с.
66. Постоленко Ю. Бюджетна безпека як ключова складова фінансової та економічної безпеки - [Електронний ресурс] / Ю. Постоленко.Режим доступу:<http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/957/1/>
67. Предборський В.Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: [монографія] / В. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 614 с
68. Розпорядження Кабінету міністрів України Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15.08.2012 № 569-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua>.
69. Ротар Д. Місце правового інституту бюджетної установи в системі права // Ротар Д.,Підприємництво, господарство і право. - 2006. - № 8. – 112 с.

70. Рудик Н. Фінансова безпека в системі управління державними фінансами [Електронний ресурс] / Н. Рудик. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/242
71. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України / О. Савицька // Економічний форум. – 2012. – №3. – 17 с.
72. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. - 2008. - № 3. – 234 с.
73. Соколов Ю. Бюджетная безопасность / Ю. Соколов // Наука и экономика : научно-информац. журнал. – 2010. – № 4(4). – 59 с.
74. Соловйов, В. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави / В. Соловйов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 3 (15). – 148 с.
75. Сухоруков А. Національна економічна безпека: [навч. посібник] / А. Сухоруков, С. Мошенський, О. Петрук; [за ред. д.е.н., проф., Заслуженого економіста України А.І. Сухорукова]. – Житомир: ПП «Рута», 2010.. – 384 с.
76. Сухоруков А. Проблеми фінансової безпеки України: [монографія] / А. Сухоруков. — К.: НІПМБ, 2005. — 140 с
77. Федосов В. Бюджетна система // Федосов В., Юрій С. (ред.), Підручник. — К. : Центр учбов. літератури; Тернопіль: Екон. думка, 2012. — 871с.
78. Шевченко Г. Інтерференція бюджетних циклів як джерело загроз бюджетній безпеці держави // Г. Шевченко. – К.: – 2008. – 260 с
79. Шнипко О. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О. Арєф'єва, О. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 3 (57). – 164 с.
80. Юрій С. Концептуальні засади сутності бюджету / С. Юрій // Фінанси України. – 2001. – № 10. – 115 с.

81. Ярошенко Ф. Бюджетні дефіцити як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф.Ярошенко // Фінанси України. – 2011. – № 1. – 180 с.